

РОДОТ И РАЗЛИЧНОСТИТЕ ВО ПРАВОСУДСТВОТО

СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Организација за безбедност и
соработка во Европа
Мисија во Скопје

Д-р Косана Бекер
Неда Чаловска Димовска

РОДОТ И РАЗЛИЧНОСТИТЕ ВО ПРАВОСУДСВОТО

СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Скопје, декември 2021 г.

Издавач:

Мисија на ОБСЕ во Скопје

Автори:

Д-р Косана Бекер

Неда Чаловска Димовска

Дизајн и печат:

Полиестердеј, Скопје, 2022

Тираж:

250 примероци

Материјалите во оваа публикација се само за референца. Иако ОБСЕ вложи максимално внимание во нејзината подготовка, не презема никаква одговорност за точноста и комплетноста на сите информации, упатства и совети изнесени или за какви било печатни грешки. Содржината на оваа публикација, ставовите, мислењата, наодите, толкувањата и заклучоците изнесени во неа не мора да ја одразуваат официјалната политика или позиција на ОБСЕ. Поради овие причини, не може да се покренат никакви барања против ОБСЕ во однос на потенцијалните последици од веродостојноста на информациите или заклучоците содржани во оваа публикација.

ISBN: 978-92-9271-001-9

Организација за безбедност и
соработка во Европа
Мисија во Скопје

СОДРЖИНА

1. Вовед	7
2. Методологија на истражување	8
3. Меѓународна и национална правна рамка	9
3.1. Меѓународна правна рамка	9
Заложби на ОБСЕ	10
Меѓународни договори – Обединетите нации и Советот на Европа	12
Специјален известувач за независноста на судиите и адвокатите	16
Примери на добра практика	19
Препораки на телата за човекови права на ОН до Северна Македонија	20
Застапеност на жените	21
Обука за правосудството и промовирање на препораките на телата на ОН за човекови права	21
Пристап до правда и бесплатна правна помош	23
3.2. Национална правна рамка	24
Постапка и критериуми за избор и унапредување судии, судии поротници и јавни обвинители	24
Избор на членови на Судскиот совет	24
Избор на судии поротници	25
Избор на судии	25
Избор на јавни обвинители	25
Критериуми за прием на почетна обука во Академијата за судии и јавни обвинители	27
4. Резултати од истражувањето	28
Учество во интервјуа, фокус-групи и онлајн прашалник	28
4.1. Различности во судството (застапеност по група)	30
4.2. Перцепциите на судиите и на јавните обвинители за родот и различноста	33
4.3. Вработување, селекција, унапредување и задржување	34
4.4. Континуирана едукација и обуки	38
4.5. Пристап до правда – перцепција на корисниците на правосудниот систем	39
5. Заклучоци и препораки	44

КРАТЕНКИ

PCM	Република Северна Македонија
ОБСЕ	Организација за безбедност и соработка во Европа
ОДИХР	Канцеларија на ОБСЕ за демократски институции и човекови права
СЈОРСМ	Совет на јавни обвинители на Република Северна Македонија
АСЈО	Академија за судии и јавни обвинители
КПЛП	Комитет за правата на лицата со попреченост
ХИВ	Хуман имунодефициентен вирус
ЦЕДАВ	Комитет за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените
ЈИЕ	Југоисточна Европа
ЕКЧП	Европска конвенција за човековите права

1. ВОВЕД

Трудот на ОДИХР насловен „Родот, различностите и правдата“ објавен во април 2019 година,¹ содржи анализа и препораки за градење поинклузивен правен систем во регионот на ОБСЕ, потпирајќи се на резултатите од студија за процена на потребите спроведена од ОДИХР во 2017 година. Во трудот се прикажани конкретните предизвици утврдени во студијата за процена на потребите и се нагласуваат некои добри практики за нивно решавање. Сепак, дискусиите меѓу широката правна заедница од регионот на ЈИЕ за време на разни вебинари организирани од ОДИХР за вклучување на родовите аспекти во главните политики и родовата еднаквост во правосудните системи, открија дека сè уште е тешко да се добијат податоци во однос на родот и различностите во правосудниот систем.

Со цел да се реши ова прашање и имајќи го предвид фактот дека Северна Македонија не беше вклучена во истражувањето на ОДИХР во 2017 година, Мисијата на ОБСЕ во Скопје ангажираше експерти за развој на основна студија што ќе се фокусира на правосудството (судови, обвинителства, Совет на јавни обвинители, Судски совет на РСМ и Академија за судии и јавни обвинители). Студијата има за цел да внесе меѓународна перспектива во тоа како земјата ја разбира улогата на жените во правосудството и да обезбеди релевантни податоци и анализа од перспектива на род и различност (етничка припадност, јазик, попреченост, возраст, социјален статус, религија или верување). Целта на студијата е да се разгледа моменталната состојба во Северна Македонија и да понуди препораки што би послужиле како солидна основа за идни одржливи интервенции засновани врз факти, во согласност со добрите практики нагласени во документот на ОДИХР.

1 ОБСЕ–ОДИХР, Родот, различностите и правдата: Преглед и препораки, 2019, достапно на: https://www.osce.org/files/t/documents/3/4/419840_0.pdf

2. МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕ

На почетокот на ова мало истражување беше изготвен планот за истражување. Истражувањето се спроведуваше од септември до декември 2021 година. Составено е од два дела. Првиот дел е анализа на постојните документи, а вториот дел е собирање на теренски податоци.

Во делот на анализа на постојните документи, беа собрани и анализирани различни ресурси, вклучително и достапни законодавни и регулаторни инструменти, извештаи и други публикации од релевантни државни агенции, меѓународни организации и невладини организации, како и документи за политики што се однесуваат на обезбедување различност и промовирање еднаков пристап до правда за сите.

Теренското истражување, пак, се состои од два дела. Првиот дел е со фокус на правосудниот систем, а вториот дел е со фокус на перцепцијата на корисниците на правосудниот систем. Клучни области за оценување во делот на правосудниот систем беа: различноста на судиите и јавните обвинители по групи (род, малцинство, попреченост итн.); перцепциите на судиите и на јавните обвинители (согледани предрасуди, стереотипи итн.); вработување и селекција (избор на судии, вклучувајќи ја правната рамка и критериумите за избор); поттикнување нови учесници во професијата и стратешко вработување; унапредување и задржување; како и континуирана едукација и обука. Клучни области за оценување во делот на перцепцијата на корисниците на правосудниот систем беа: искуства со правосудниот систем; севкупна правичност; перцепција за родова пристрасност и перцепција за пристрасност кон одредени ранливи групи, какви што се Ромите, другите етнички малцинства, верските малцинства, лицата со попреченост, ЛГБТИ-популацијата итн.

За потребите на спроведувањето на оваа студија, експертскиот тим разви истражувачки инструменти: водич за детално интервју, водич за дискусија во фокус-групи и прашалник за анкета на крајните корисници.

Поради епидемиолошката состојба со КОВИД-19, деталните интервјуа беа спроведени онлајн. Беа извршени шест детални интервјуа: со двајца јавни обвинители (основно и вишо јавно обвинителство), еден судија од граѓански суд и претставници од Судскиот совет, Советот на јавни обвинители и од Академијата за судии и јавни обвинители. Покрај тоа, беа организирани две дискусии во фокус-групи, едната со судии, а другата со јавни обвинители, исто така онлајн. Во дискусијата во фокус-групата со судии учествуваа вкупно 14 судии (11 жени и тројца мажи) од неколку различни судови, додека во фокус-групата организирана за јавни обвинители учествуваа пет учесници, сите жени од три различни основни јавни обвинителства.

На крај, прашалникот за анкета на крајните корисници беше достапен онлајн и го пополнија 15 учесници (14 жени и еден маж). Имајќи ги предвид временските ограничувања, учесниците беа таргетирани и вклучуваа крајни корисници на правосудниот систем, како и невладини организации (даватели на бесплатна правна помош, организации што се занимаваат со ранливи групи, адвокати што застапуваат жртви на дискриминација итн.).

3. МЕЃУНАРОДНА И НАЦИОНАЛНА ПРАВНА РАМКА

3.1 Меѓународна правна рамка

Родот и различноста се испреплетени во сите сфери на општеството и се многу важни во секое општество. Следствено, тие се значајни и за правосудниот систем, како еден дел од општеството. Концептите на род и различност се многу широки. Поимот различност не само што го вклучува родот, како поширок концепт од бројот на жени и мажи, туку со него различни групи лица се препознаваат како важни делови на секое општество. Меѓународната правна рамка за еднаквост и недискриминација е многу сеопфатна и добро развиена на различни нивоа (на пример, системот на ОН, Совет на Европа, ОБСЕ итн.).

Самата концепција на сите меѓународни конвенции за човекови права и недискриминација е дека сите сме еднакви и имаме исти права, без разлика на личните карактеристики. Како што е наведено во Резолуцијата на Генералното собрание на ОН (1998), секоја држава има основна одговорност и должност да ги заштити, да ги промовира и да ги спроведува сите човекови права и основни слободи, меѓу другото, со усвојување чекори што може да бидат неопходни за да се создадат сите потребни услови на општествено, економско, политичко и на други полиња, како и правни гаранции што се потребни за да се осигури дека сите лица под нејзина јурисдикција, поединечно и во здружение со други, можат да ги уживаат сите тие права и слободи во практика.² Концептот на еднаквост пред законот повлекува одговорност на државата, и тоа не само да се воздржува од кршење на правата на граѓаните врз основа на какви било лични карактеристики, туку и да преземе позитивни мерки за да обезбеди дека лицата што им припаѓаат на различни малцинства можат ефективно да добијат правен лек доколку нивните права се повредени или треба да се спроведат. Покрај тоа, еднаквоста на луѓето вклучува и еднакви можности.

Од друга страна, секое лице е вреден член на својата заедница/општество и има право да биде вклучено во општеството, но и во јавната сфера. Различноста во општеството е многу важна вредност и таа треба да се унапредува и да се цени. Меѓутоа, жените и различните малцинства (на пример, етнички, верски, лица со попреченост итн.) историски се соочуваат со дискриминација и со недоволно учество во јавната сфера. Неповолната положба на тие групи се одразува во правосудните системи на земјите учеснички на ОБСЕ. Во студијата на ОДИХР насловена „Родот, различностите и правдата“,³ меѓу главните претставени резултати, се наведува дека дури и во земјите учеснички на ОБСЕ кај кои постои родов паритет меѓу актерите во правосудниот систем,

- 2 Декларација за правата и обврските на поединците, групите и органите на општеството за промовирање и заштита на универзално признаените човекови права и основни слободи, резолуција на Генералното собрание 53/144 од 9 декември 1998 година, достапна на: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/rightandresponsibility.aspx>, член 2.1.
- 3 ОБСЕ-ОДИХР, Родот, различностите и правдата: Преглед и препораки, 2019

опстојуваат родово засновани пречки во однос на професионалното унапредување и напредокот во кариерата. Исто така, етничките малцинства и понатаму се недоволно застапени во правосудниот систем, дури и во земјите учеснички на ОБСЕ каде што има високи стапки на застапеност на етничките малцинства, особено во случајот со ромската заедница. На крај, лицата со попреченост се исто така недоволно застапени меѓу мажите и жените што работат како судии и обвинители во регионот на ОБСЕ.

Имајќи го тоа предвид, во оваа студија се фокусиравме на најрелевантната меѓународна правна рамка за родовата еднаквост, етничките малцинства и лицата со попреченост во однос на судството.

Заложби на ОБСЕ

Во текот на последните три децении, ОБСЕ значително се заложува за начелата на недискриминација и родово еднаквост, вклучително и во правосудниот систем. ОБСЕ ги поддржа земјите учеснички во исполнувањето на нивните обврски за почитување на меѓународно признаените стандарди кои се однесуваат на независноста на судиите и на правните практичари и на непристрасното работење на јавната судска служба, за да се осигури дека независноста на правосудството е загарантирана и содржана во Уставот или во правото на земјата и се почитува во практиката, обрнувајќи особено внимание на Основните начела за независност на правосудството, кои, меѓу другото, обезбедуваат гаранција дека судиите се соодветно квалификувани, обучени и избрани на недискриминаторска основа.⁴

Освен тоа, ОБСЕ ги поддржа земјите учеснички да ја промовираат родовата еднаквост, наведувајќи дека целосната и вистинска еднаквост меѓу мажите и жените е основна карактеристика на едно праведно и демократско општество засновано врз владеење на правото. ОБСЕ ги повикува земјите учеснички да признаат дека за целосен развој на општеството и благосостојба на сите негови членови се потребни еднакви можности за целосно и еднакво учество на мажите и жените. Во овој контекст, тие, меѓу другото, ќе поттикнат и ќе промовираат еднакви можности за целосно учество на жените во сите аспекти на политичкиот и на јавниот живот, во процесите на одлучување и во меѓународната соработка.⁵ Понатаму, ОБСЕ ги поддржа земјите учеснички во спроведувањето на релевантните заложби за промовирање на еднаквоста меѓу жените и мажите. Дел од приоритетите во Акцискиот план за промовирање на родовата еднаквост на ОБСЕ од 2004 година⁶ се: обезбедување недискриминаторска правна и политичка рамка, со цел земјите учеснички да се усогласат со меѓународните инструменти за промовирање на родовата еднаквост и правата на жените, како и обезбедување еднакви можности за учество на жените во политичкиот и јавниот живот. Со овие заложби особено се нагласува важноста од

4 Документ од Московскиот состанок на Конференцијата за човековата димензија на КЕБС, Москва, 10 септември до 4 октомври 1991 година, ставови 19.1. и 19.2 (iv), достапен на: <https://www.osce.org/files/f/documents/2/3/14310.pdf>

5 Ibid, ст. 40 и 40.8

6 Анекс на Одлуката бр. 14/04; Акциски план на ОБСЕ за промовирање родово еднаквост за 2004 година, Софија 2004, достапен на: <https://www.osce.org/files/f/documents/7/d/23295.pdf>

вклучувањето на родовите аспекти во главните политики и се изразува поддршка за напорите на земјите учеснички да ја унапредуваат родовата еднаквост, со посебен фокус на унапредување на учеството на жените во јавниот и политичкиот живот.⁷

На крај, признавајќи дека покрај родовите, жените може да се соочат со дополнителни пречки во нивното учество во политичкиот и јавниот живот, ОБСЕ ги повика земјите учеснички да размислат за обезбедување конкретни мерки за постигнување родова рамнотежа во сите законодавни, судски и извршни тела и да разгледаат можни законодавни мерки што би го олесниле порамномерното учество на жените и мажите во политичкиот и јавниот живот и особено во одлучувањето.⁸

Исто како застапеноста на жените и мажите, така и застапеноста на малцинствата во правосудството е важен аспект на различноста. Во 2006 година, со цел да се борат против нетолеранцијата и дискриминацијата и да се промовира меѓусебното почитување и разбирање, земјите учеснички на ОБСЕ го препознаа позитивниот придонес што сите поединци можат да го дадат за хармоничниот плуралистички карактер на нашите општества преку промовирање политики што се фокусираат на еднакви можности, права, пристап до правдата и до јавните услуги, како и за поттикнување дијалог и ефективно учество.⁹ Покрај тоа, во 2010 година ОДИХР издаде препораки за независност на правосудството во кои беше опфатена застапеноста на малцинствата во правосудството.¹⁰ Една од препораките е составот на правосудниот систем да го одразува составот на населението во целина. За да се зголеми застапеноста на малцинствата во правосудниот систем, треба да се охрабрат недоволно застапените групи да ги стекнат потребните квалификации за судија, а никој не смее да биде исклучен бидејќи е член на одредена малцинска група.¹¹

Во Љубљанските насоки од 2012 година¹² се наведува дека јавната администрација и државната служба треба да ја вклучат различноста во структурите и во механизмите на нивната работа, вклучително и преку вработување на лица што им припаѓаат на малцинските групи. Понатаму, се вели дека јавната администрација треба, колку што е можно, да ја одразува различноста на општеството, што значи дека државите треба да утврдат начини за промовирање на вработувањето и задржувањето на лица што им припаѓаат на малцинствата во јавниот сектор. Посебно внимание треба да се посвети на постигнување соодветно присуство на лица што им припаѓаат на малцинствата во секторите што обезбедуваат основни услуги, меѓу другите, и во правосудството.¹³

7 Ibid, V. Поддршка на земјите учеснички на ОБСЕ во спроведувањето на релевантните заложби за промовирање на еднаквоста меѓу жените и мажите, 44. (б) и (г)

8 Одлука бр. 7/09, Учество на жените во политичкиот и јавниот живот, Министерски совет на ОБСЕ, Атина, 2 декември 2009 година, ст. 1 и 2, достапна на: <https://www.osce.org/files/f/documents/2/a/40710.pdf>

9 Одлука бр. 13/06, Борба против нетолеранција и дискриминација и промовирање меѓусебно почитување и разбирање, Министерски совет на ОБСЕ, Брисел, 5 декември 2006 година, достапно на: <https://www.osce.org/files/f/documents/f/a/23114.pdf>, став 3.

10 Препораки од Киев за судската независност во Источна Европа, Јужен Кавказ и во Централна Азија, Истражувачка група Минерва за независност на судството на ОБСЕ/ОДИХР и Макс Планк, јуни 2010 година, достапни на: <https://www.osce.org/files/f/documents/a/3/73487.pdf>

11 Ibid, ст. 24

12 Љубљански насоки за интеграција на различни општества, Висок комесар на ОБСЕ за национални малцинства, 2012 година, достапни на: <https://www.osce.org/files/f/documents/0/9/96883.pdf>

13 Ibid, Насока 26.

Вклучувањето политика за различност во јавниот сектор подразбира дека треба да се следат составот и унапредувањето на персоналот на сите нивоа на јавната администрација за да се спречи директна или индиректна дискриминација. Понатаму, една од главните препораки издадена од Високиот комесаријат за национални малцинства на ОБСЕ е земјите учеснички да обезбедат дека составот на судовите, трибуналите, обвинителствата, агенциите за спроведување на законот, поправните служби, агенциите за спроведување (или извршители) и на институциите за човекови права, ја одразува различноста на населението на сите нивоа.¹⁴

Во однос на лицата со попреченост и нивната инклузија, земјите учеснички на ОБСЕ во 1991 година се обврзаа да ги заштитат човековите права на лицата со попреченост и да преземат чекори за да обезбедат еднакви можности за лицата со попреченост да учествуваат целосно во општествениот живот.¹⁵

На крај, треба да се напомене дека жените и мажите се сложени идентитети што не се дефинираат само според нивниот род, така што пресекот на различни лични карактеристики води до различни форми на дискриминација и маргинализација. На пример, релевантните заложби на ОБСЕ за обезбедување еднакви можности за учество на жените во политичкиот и јавниот живот препознаа меѓусекторска дискриминација на жените од малцинствата, наведувајќи дека Високиот комесар за национални малцинства ќе се занимава со конкретни прашања поврзани со учеството во јавниот и приватниот живот на жените што припаѓаат на националните малцинства и ќе преземе неопходни чекори за да се спротивстави на двојната дискриминација што ја трпат овие жени, преку политиките и проектите развиени од неговата/нејзината канцеларија.¹⁶

Меѓународни договори – Обединетите нации и Советот на Европа

Како што е наведено претходно, има голем број групи во општествата во светот што историски трпат дискриминација, какви што се жените, различните етнички малцинства, лицата со попреченост итн. Системската дискриминација на тие групи резултира со нивно исклучување од политичкиот и од јавниот живот. На универзално ниво, по Втората светска војна биле донесени голем број меѓународни договори, со цел да се прогласат и да се гарантираат човековите права, како и да се исправат историските неправди што ги доживеале различни групи луѓе.

Северна Македонија ги ратификува главните универзални документи за човекови права и недискриминација. Иако сите документи на Обединетите нации се релевантни за земјите членки, ние ќе ги наведеме најрелевантните во однос на

14 Препораки од Грац за пристап до правда и национални малцинства и Образложение, Висок комесар на ОБСЕ за национални малцинства, ноември 2017 година, достапно на: <https://www.osce.org/files/f/documents/a/c/340066.pdf>, Препорака 5.

15 Документ од Московскиот состанок на Конференцијата за човековата димензија на КЕБС, Москва, 1991, став 41.2.

16 Анекс на Одлуката бр. 14/04; Акциски план на ОБСЕ за промовирање родова еднаквост за 2004 година, Софија 2004, приоритет 44 (r)

родот и различностите во правосудството. По пат на сукцесија, Северна Македонија пристапи кон следните меѓународни договори за човекови права:¹⁷

- Меѓународна конвенција за елиминација на сите форми на расна дискриминација (ICERD, 1965);
- Меѓународен пакт за економски, социјални и културни права (ICESCR, 1966);
- Меѓународен пакт за граѓански и политички права (ICCPR, 1966);
- Конвенција за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените (CEDAW, 1979);
- Конвенција за правата на лицата со попреченост (КПЛП, 2006).¹⁸

Сите споменати договори за човекови права на ОН забрануваат дискриминација, по каква било основа, вклучително и дискриминација врз основа на пол/род, етничка припадност, попреченост итн.

Покрај забраната за дискриминација на лица со попреченост, Конвенцијата за правата на лицата со попреченост, меѓу другото, го пропишува правото на лицата со попреченост да работат на еднаква основа со другите на пазарот на трудот и правото на работна средина што е отворена, инклузивна и достапна за лицата со попреченост, вклучително и вработување на лица со попреченост во јавниот сектор, како и обезбедување прифатливо сместување на лицата со попреченост на работното место.¹⁹ Тоа значи дека лицата со попреченост имаат право да учествуваат во правосудниот систем на еднаква основа, не само како корисници на системот, туку и како професионалци (судии, обвинители, поротници, адвокати). Исто така, лицата со попреченост се соочуваат со многубројни пречки во однос на пристапот до правдата. Државите се обврзани да обезбедат ефективен пристап до правда за лицата со попреченост на еднаква основа со другите, вклучително и преку обезбедување процедурални и соодветни услови за возраста, со цел да се олесни нивната ефективна улога како директни и индиректни учесници, вклучително и како сведоци, во сите правни постапки, вклучително и во истражни и други прелиминарни фази.²⁰ Многу е важно да се спомене дека Конвенцијата за правата на лицата со попреченост пропишува земјите потписнички да ги преземат потребните мерки за да им обезбедат на лицата со попреченост пристап, на еднаква основа со другите, до физичката средина, транспорт, информации и комуникации, вклучувајќи тука и пристап до информатички и комуникациски технологии и системи, како и до други капацитети и сервисни служби отворени или обезбедени за јавноста, како во урбаните така и во руралните средини, со цел лицата со попреченост да живеат независно и целосно да учествуваат во сите сфери на животот.²¹ Пристапот треба да им биде овозможен на сите лица со попреченост, независно од видот на попреченоста и без оглед на раса, боја, пол, јазик, религија, политичко или друго убедување, национално или општествено потекло, сопственост, раѓање или друг статус, законски или социјален

17 18 јануари 1994

18 Ратификувана на 29 декември 2011 година

19 КПЛП, член 27, став 1 (а, д, е, з)

20 Ibid, член 13

21 Ibid, член 9

статус, род или возраст. Пристапноста посебно треба да ги има предвид родовите и возрастните околности на лицата со попреченост.²²

Покрај тоа, Северна Македонија ги ратификува главните конвенции на Советот на Европа, вклучително и Конвенцијата за заштита на човековите права и основните слободи (1950),²³ Протоколот бр. 12 на Конвенцијата за заштита на човековите права и основните слободи (2000),²⁴ како и Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство (2011).²⁵

Член 14 од Конвенцијата за заштита на човековите права и основни слободи забранува дискриминација во уживањето на правата и слободите предвидени во оваа Конвенција врз која било основа какви што се пол, раса, боја на кожа, јазик, религија, политичко или друго мислење, национално или социјално потекло, припадност на национално малцинство, имот, потекло по раѓање или друг статус. Треба да се напомене дека оваа одредба се однесува само на уживањето на правата и слободите наведени во Конвенцијата, што значи дека не се однесува на заштита од дискриминација при уживање на право што не е предвидено во Конвенцијата. Во 2000 година беше усвоен Протоколот бр. 12 на ЕКЧП, со кој се обезбедува општа клаузула за недискриминација и со тоа се овозможува опсег на заштита што се протега надвор од уживањето на правата и слободите наведени во Конвенцијата, односно заштитата од дискриминација е обезбедена за секое право гарантирано со националното право.

Во однос на судството, во Акцискиот план за зајакнување на независноста и непристрасноста на судството на Советот на Европа се истакнува соодветното земање предвид на општеството како целина во составот на трибуналите и судството за да се зголеми довербата на јавноста во судството. За да се постигне овој резултат, земјите членки треба да размислат за политика насочена кон обезбедување родова еднаквост и застапеност на општеството како целина.²⁶

Дополнително, имајќи ги предвид историските недостатоци на кои биле изложени одредени групи лица, законите за антидискриминација и самата забрана за дискриминација можеби не се доволни за навремено исправање на оваа неправда, па затоа е потребно да се донесат посебни мерки.²⁷ Недискриминаторскиот карактер на посебните мерки е експлицитно пропишан во меѓународните документи.

На пример, во Општата препорака бр. 25 за привремени посебни мерки на CEDAW,²⁸ Комитетот на CEDAW нагласува дека чисто формално правен пристап не е доволен за да се постигне суштинска еднаквост меѓу жените и мажите. Мора да се земат предвид биолошките, како и социјално и културно конструираниот разлики меѓу жените и

22 КПЛП/Ц/ГЦ/2, 2014, став 13

23 Ратификувана на 10 април 1997 година

24 Ратификувана на 13 јули 2004 година

25 Ратификувана на 26 декември 2017 година

26 Акциски план на Советот на Европа за зајакнување на судската независност и непристрасност, CM(2016)36 конечна верзија, април 2016 година, достапен на: <https://rm.coe.int/1680700285>, став G.

27 Видете на пример: Член 1 став 4 од ICERD; Членови 4 и 5 од CEDAW; Член 5 од КПЛП.

28 Општа препорака бр. 25 на CEDAW за член 4, став 1 од Конвенцијата за привремени посебни мерки на CEDAW, (CEDAW/C/GC/25) 2004 година, достапна на: [https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/recommendations/General%20recommendation%2025%20\(English\).pdf](https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/recommendations/General%20recommendation%2025%20(English).pdf)

мажите, а може да биде потребен неидентичен третман на жените и на мажите за да се решат таквите разлики. За да се постигне суштинска еднаквост, потребна е ефикасна стратегија насочена кон надминување на недоволната застапеност на жените и прераспределба на ресурсите и моќта меѓу мажите и жените.²⁹ Понатаму, Комитетот CEDAW признава дека одредени групи жени може да страдаат од повеќе форми на дискриминација и повикува на конкретни привремени посебни мерки за елиминирање на таквите повеќекратни форми на дискриминација и нивното негативно влијание врз жените.³⁰

Понатаму, во Општата препорака бр. 33 за пристап на жените до правдата на CEDAW,³¹ Комитетот CEDAW истакнува голем број пречки и ограничувања што ги попречуваат жените да го остварат своето право на пристап до правдата врз основа на еднаквост, а овие пречки се јавуваат во структурен контекст на дискриминација и нееднаквост поради фактори какви што се родови стереотипи, дискриминаторски закони, вкрстена или сложена дискриминација, процедурални и доказни барања и практики, итн. Сите овие пречки претставуваат постојано кршење на човековите права на жените³² и треба соодветно да се разгледуваат и да се решаваат. Покрај тоа, Комитетот CEDAW препорачува земјите членки да се спротивстават и да ги отстранат пречките за учество на жените како професионалци во сите тела и нивоа на судски и квазисудски системи и даватели на услуги поврзани со правдата, и да преземат чекори, вклучително и привремени посебни мерки, со цел жените да бидат еднакво застапени во судството и во другите механизми за спроведување на законите како судии, обвинители, адвокати, администратори, медијатори, службеници за спроведување на законот, судски и казнени службеници и стручни практичари, како и во други професионални својства.³³

Сите меѓународни конвенции за човекови права и недискриминација се применливи во сите сфери на приватниот и јавниот живот, вклучително и во правосудството. Иако постојат значителни разлики меѓу земјите, глобалната потреба за промовирање на учеството на жените и на малцинствата во правосудството сè уште постои.³⁴ Дobar меѓународен пример може да биде изборот на кандидатите за Европскиот суд за човекови права. Во 2004 година беше поставено правило со кое изречно се бараше листите на кандидати за Европскиот суд за човекови права да вклучуваат најмалку еден кандидат од секој пол. Сепак, ова правило беше променето во 2005 година за да се дозволи листи на кандидати од еден пол доколку тие се од недоволно застапениот пол во Судот (т.е. полот на кој припаѓаат помалку од 40 % од вкупниот број судии), или пак, во исклучителни околности кога договорната страна ги презела сите неопходни

29 Ibid, став 8

30 Ibid, став 12

31 Општа препорака бр. 33 за пристап на жените до правдата на CEDAW, (CEDAW/C/GC/33) 2015 година, достапна на: <https://undocs.org/en/CEDAW/C/GC/33>

32 Ibid, став 3.

33 Ibid, став 15 (f)

34 Shelby Quast, *Justice Reform and Gender*, Gender and Security Sector Reform Toolkit. Eds: Megan Bastick and Kristin Valasek, DCAF, OSCE/ODIHR, UN-INSTRAW, Женева, 2008, достапно на: https://www.files.ethz.ch/isn/143084/Tool%2004_Justice%20Reform%20and%20Gender.pdf, стр. 14.

и соодветни чекори за да осигури дека листата содржи кандидати од двата пола.³⁵ Освен тоа, кога политичките групи номинираат свои претставници во комитетот треба да имаат цел да вклучат најмалку 40 % жени, што е прагот на паритет што Советот на Европа го смета за неопходен за да се исклучи можната родова пристрасност во процесите на донесување одлуки и еден од критериумите што ги користи комитетот треба да биде, во случај на еднакви заслуги, предност да се даде на кандидат од полот што е недоволно застапен во Судот.³⁶ Меѓутоа, овој процес се одвива многу бавно. Во 2004 година, кога беше воведена мерката, жените сочинуваа само 26 % од судиите (11 жени и 32 мажи), додека на 13 септември 2021 година, овој сооднос изнесуваше 15 жени (32 %) наспроти 32 мажи.³⁷

Специјален известувач за независноста на судиите и адвокатите

Работата на Специјалниот известувач за независноста на судиите и адвокатите има многу важна улога во унапредувањето на правата на жените и на малцинствата во правосудството. Со функција под Обединетите нации, Специјалниот известувач за независноста на судиите и адвокатите припаѓа под посебните тематски процедури кои ги надгледува Советот за човекови права на Обединетите нации.³⁸ Оваа функција беше создадена за: евиденција на напади врз независноста на судиите, адвокатите и обвинителите; да се следи напредокот постигнат во заштитата и зајакнувањето на нивната независност; да даде конкретни препораки до државите и до другите чинители и да се утврдат начини за подобрување на независноста на судството и правната професија. Специјалниот известувач доставува годишни тематски извештаи до Советот за човекови права и до Генералното собрание во кои се нагласуваат важни прашања или области од интерес за функцијата.³⁹

Како што изјави Специјалниот известувач за независноста на судиите и адвокатите во 2011 година, независниот, непристрасниот и родово-чувствителниот правосуден систем има клучна улога во унапредувањето на човековите права на жените и мажите, во постигнувањето родова еднаквост и во обезбедувањето гаранција дека родовите аспекти се вклучени во администрацијата на правосудниот систем.⁴⁰ Затоа, државите треба да вложат напори да ја оценат структурата и составот на нивните правосудни системи за да обезбедат соодветна застапеност на жените и да обезбедат неопходни

35 Кандидати за Европскиот суд за човекови права, Резолуција 1366 (2004) на Европското парламентарно собрание изменета со резолуциите 1426 (2005), 1627 (2008), 1841 (2011), 2002 (2014) и 2278 (2019), достапна на: http://assembly.coe.int/nw/xml/RoP/RoP-XML2HTML-EN.asp?id=EN_CEGCAIFG, член 4.

36 Ibid, член 5 (iv.) и (vi.)

37 Европски суд за човекови права, Состав на Судот, од 13 септември 2021 година, достапно на <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=court/judges>

38 Повеќе информации за Специјалниот известувач за независноста на судиите и адвокатите се достапни на: <https://www.ohchr.org/EN/Issues/Judiciary/Pages/SRJudgeslawyersIndex.aspx>

39 ОН Човекови права, ОХЦХР, Околу мандатот на Специјалниот известувач за независноста на судиите и адвокатите: <https://www.ohchr.org/EN/Issues/Judiciary/Pages/Mandate.aspx>

40 Генерално собрание на ОН, Извештај на Специјалниот известувач за независноста на судиите и адвокатите, A/HRC/17/30, 29 април 2011 година, став 45.

услови за унапредување на родовата еднаквост во правосудниот систем.⁴¹ Меѓу другото, со предложените листи на кандидати за назначување и унапредување во судството треба да се обезбеди соодветна застапеност на жените и на малцинствата на сите нивоа на правосудниот систем.⁴² Обезбедувањето на женските перспективи во спроведувањето на правдата, вклучително и во пресудите донесени од судовите, може да се направи преку назначување жени судии, бидејќи отсликувањето на различноста на општествата е од суштинско значење за градењето доверба во судскиот систем и гаранција дека искуствата и потребите на жените се земаат предвид во сите правосудни работи.⁴³ Покрај тоа, жените од малцинствата и другите недоволно застапени групи треба, исто така, да бидат соодветно застапени во правосудството.⁴⁴

Во својот извештај од 2016 година, Специјалниот известувач за независноста на судиите и адвокатите наведува дека земјите, меѓу другото, треба да обезбедат секој да може да влезе во правната професија, обвинителството и судството без каква било дискриминација, особено врз основа на род, како и да промовираат поголема застапеност на жените и на малцинствата.⁴⁵ Од друга страна, важно е да се има на ум дека судиите имаат обврска да ја исполнуваат правдата непристрасно и еднакво кон сите, без разлика на нивните лични карактеристики, какви што се род, малцински или друг статус. Жените треба да се гледаат како клучни актери во спроведувањето на правдата и како правни професионалци со силни страни и капацитети да придонесат за интегритетот на правосудниот систем, а тоа би можело да се постигне, меѓу другото, преку обука на сите судии и судскиот персонал за родови стереотипи и еднакви надлежности на жените и мажите.⁴⁶

Во 2021 година Специјалниот известувач за независноста на судиите и адвокатите го поднесе извештајот за учеството на жените во спроведувањето на правдата.⁴⁷ Во извештајот се разгледува моменталниот статус на застапеноста на жените во правосудните системи, идентификувајќи ги пречките што го попречуваат нивниот соодветен пристап до судството и обвинителството, како и нивно унапредување и задржување.

Независен и непристрасен судски и обвинителски систем посветен на родовата еднаквост е од клучно значење за остварувањето на човековите права, зајакнувањето на демократијата, вклучувањето на сечиј глас во прашања од јавен интерес и искоренувањето на родовото насилство врз жените. Од оваа причина, еднаквата застапеност на жените и мажите во системот на спроведување на правдата е цел сама по себе, но и

41 Ibid, став 47.

42 Ibid, став 58.

43 Ibid, ставови 48-49.

44 Ibid, став 49.

45 Генерално собрание на ОН, Извештај на Специјалниот известувач за независноста на судиите и адвокатите, A/HRC/32/34, 5 април 2016 година, став 44.

46 Генерално собрание на ОН, Извештај на Специјалниот известувач за независноста на судиите и адвокатите, A/HRC/17/30, 29 април 2011 година, ставови 54-55.

47 Генерално собрание на ОН, Извештај на Специјалниот известувач за независноста на судиите и адвокатите, A/76/142, 25 јули 2021 година

суштински услов за правична и ефективна заштита на човековите права и за суштинска еднаквост. Различниот состав има и различни гласови и перспективи во правосудството и го зајакнува легитимитетот на судството и обвинителството.⁴⁸

Во овој извештај беа утврдени голем број ограничувања со кои се соочуваат жените во пристапот и при напредувањето во судската кариера, вклучувајќи различни регулаторни пречки и институционални, структурни и културни бариери, кои водат до недоволна застапеност на жените на одлучувачки позиции или нивно задржување во одредени области на судскиот систем, како и родовите стереотипи како една од главните причини за нееднаквоста. Специјалниот известувач го препозна напредокот постигнат во неколку земји, но тој е нерамножен и невоедначен, а постигнатите резултати се сè уште недоволни. Специјалниот известувач даде многубројни препораки, меѓу кои:

- Осмислување и спроведување систем на квоти што не е само симболичен, со цел да се обезбеди еднаквост во пристапот до позициите во спроведувањето на правдата и да се постигне поголема еднаквост од географска или од регионална перспектива;⁴⁹
- Примена на целите за одржлив развој за да се осигури дека до 2030 година, 50 отсто од јавните позиции, и во судството и во обвинителствата, ги имаат жени;⁵⁰
- Усвојување суштински и процедурални стандарди за да се обезбеди еднакво учество на жените во одлучувачки улоги во јавните институции, вклучувајќи ги судството и обвинителството;⁵¹
- Преглед на формалните барања за вработување или унапредување во судската професија за намалување на ефектот на „стаклениот плафон“ и бирократските пречки што го попречуваат пристапот на жените до позиции во судството;⁵²
- Елиминирање на стереотипите што ги ставаат и ги ограничуваат жените само во одредени области на правото или на одредени нивоа во судската хиерархија;⁵³
- Дасе поттикне основање здруженија на судијки и обвинителки, кои го зајакнуваат учеството на жените во судските и во обвинителските професии, ги бранат нивните права и им овозможуваат да учествуваат во донесувањето политики за унапредување на родовата еднаквост во судството и обвинителството;⁵⁴
- Искоренување на родовите стереотипи што ги мачат судовите и обвинителствата [...] и прифаќање на родовата перспектива како метод на

48 Ibid, ставови 19 и 20.

49 Ibid, став 98

50 Ibid, став 99

51 Ibid, став 102

52 Ibid, став 103

53 Ibid, став 104

54 Ibid, став 107

расудување и објективна, ригорозна анализа, која ги идентификува, од прва рака, односите на моќ и различните последици што ги доживуваат жените и мажите во речиси секоја ситуација.⁵⁵

И за крај, Специјалниот известувач за независноста на судиите и адвокатите ја нагласува важноста од активно промовирање на застапеноста на различните малцинства во правната професија.⁵⁶

Примери на добра практика

На меѓународно ниво има голем број примери на добра практика за зајакнување на родовата еднаквост и различноста во правосудството. Некои такви примери се дадени подолу и тие би можеле да послужат како инспирација за правосудството во Северна Македонија во неговите заложби да стане поразновидно и да ја унапреди родовата еднаквост.

Многу држави имаат општо законодавство што ја следи целта за паритет меѓу мажите и жените во јавниот сектор, што исто така влијае врз организацијата на нивниот правосуден систем. На пример, Германија (на ниво на регионални држави – Länder), Австрија, Данска и Норвешка експлицитно укажаа на употребата на овие општи закони во врска со назначувањата во правосудството, додека во некои регионални држави во Германија, Шкотска и во Северна Ирска, беа изготвени конкретни акциски планови за да се направи судската професија подостапна за жените.⁵⁷ Во истражувањето на Советот на Европа, 13 држави пријавија дека го земале предвид родот во процесот на вработување и назначување (Ерменија, Австрија, Босна и Херцеговина, Данска, Грузија, Германија, Исланд, Црна Гора, Норвешка, Србија, Шпанија, Обединетото Кралство – Англија, Велс и Шкотска и Израел) што укажува дека применуваат конкретни правила во овој поглед. Сепак, во истражувањата е наведено дека овие одговори мора да се оценуваат со претпазливост, бидејќи во многу случаи се применува само начелото на недискриминација врз основа на род, додека квотите или стимулансите за вработување лица од недоволно застапениот род со еднакви вештини се многу ретки.⁵⁸

Вреди да се напомене дека во октомври 2020 година, Високиот судски и обвинителски совет на Босна и Херцеговина ја донесе Стратегијата за родова еднаквост за правосудниот систем на Босна и Херцеговина,⁵⁹ врз чија основа сите правосудни институции во БиХ ќе изготват сопствени акциски планови. Оваа Стратегија ќе се спроведува со користење на методот на вклучување на родовите аспекти во главните

55 Ibid, став 110

56 Генерално собрание на ОН, Независност на судиите и адвокатите, Извештај на Специјалниот известувач за независноста на судиите и адвокатите, A/71/348*, 22 август 2016 година, став 78.

57 Европски правосудни системи: Ефикасност и квалитет на правдата, Студии на CEPEJ бр. 23 издание од 2016 (податоци од 2014 година), Совет на Европа, 2016 година, достапно на <https://rm.coe.int/european-judicial-systems-efficiency-and-quality-of-justice-cepej-stud/1680786b58>.

58 Европски правосудни системи: Ефикасност и квалитет на правдата, Студии на CEPEJ бр. 26 издание од 2018 (податоци од 2016 година), Совет на Европа, 2018 година, достапно на <https://rm.coe.int/rapport-avec-couv-18-09-2018-en/16808def9c>, стр. 98.

59 Стратегија за родова еднаквост во правосудството на БиХ, HJPC, 2020 година, достапно на: <https://vstv.pravosudje.ba/>.

политики, односно преку донесувањето политики, закони и програми во кои се земаат предвид различните интереси и потреби на мажите и жените. Високиот судски и обвинителски совет ќе го координира процесот на донесување акциски планови од страна на правосудните институции и ќе обезбеди поддршка и насоки во рамките на овој процес, со крајна цел да се овозможи еднаков пристап до правдата и еднаквост пред законот за сите граѓани.

Покрај тоа, САД имаат одредени добри практики што нудат алатки за диверзификација што може да ги прифатат обвинителствата за да се подобри застапеноста на работната сила, какви што се инклузивно вработување; различноста привлекува различност; вклученост на заедницата и активно задржување.⁶⁰ На пример, во областа на инклузивно вработување се предлагаат алатки за диверзификација, какви што се проактивното вработување барајќи кандидати од малцинствата и борбата против стигмата кон обвинителството за да стане попривлечно за кандидатите од малцинствата.⁶¹ Креирани се и други алатки за диверзификација за да привлечат поразновидни кандидати, за да се борат против имплицитната пристрасност за време на вработувањето и за да се обезбеди родова еднаквост и застапеност на малцинствата на раководни нивоа.⁶² Друг пример на добра практика е спроведување *ex ante* процена на влијанието на политиките, како и следење на влијанието на постојните политики, вклучително и оние во областа на човечки ресурси. Кралската обвинителска служба на Обединетото Кралство ова барање за преглед на влијанието и следење најпрво го вовеле во однос на расата, но од 2006 година слични барања стапија на сила и во однос на полот и попреченоста.⁶³

Сепак, создавањето работна сила што ќе ја отсликува заедницата на која ѝ служи останува сериозен предизвик во многу држави, а добрата практика, и при вработување за различност и при задржување на вработените што се дел од малцинска група, е од суштинско значење за подобрување на ситуацијата. Конечно, важно е да се спомене дека постои постојана потреба од континуирана едукација, обука и зајакнување на капацитетите на правосудството, со цел соодветно да се решат родовите предрасуди и стереотипи (на пример, врз основа на род, етничка припадност, попреченост итн.) во правосудниот систем.

Препораки на телата за човекови права на ОН до Северна Македонија

На крајот на 2018 година, два комитетата на ОН ѝ дадоа препораки на Северна Македонија (во тоа време Поранешна Југословенска Република Македонија), имено Комитетот CEDAW и Комитетот КПЛП. Двата документи содржат неколку забелешки и препораки релевантни за родот и различноста во правосудството.

60 Bies, Katherine J., et al, Diversity in Prosecutors' Offices: Views from the Front Line. A Report of the Stanford Criminal Justice Center, 2016, p. 24.

61 Ibid, стр. 25-26.

62 Ibid, стр. 27-29.

63 Addressing Equality and Diversity in the Crown Prosecution Service: A Stocktake Report. Crown Prosecution Service, United Kingdom, 2004, p. 33.

Во овој извештај накратко се дадени Забелешки и препораки од Заклучните согледувања за шестиот периодичен извештај за Поранешна Југословенска Република Македонија⁶⁴ и Заклучни согледувања за првичниот извештај на Поранешна Југословенска Република Македонија⁶⁵ и се поделени во три поттеми: застапеност на жените, обука на правосудството и промовирање на препораките на Комитетите на ОН, и пристап до правда и бесплатна правна помош.

Застапеност на жените

Комитетот CEDAW изрази загриженост затоа што жените во македонското општество сè уште се недоволно застапени, вклучително и во правосудството, што се должи на недостатокот на програми и стратегии за учество на жените Ромки, руралните жени и жените со попреченост во сите сфери на животот и во позиции и процеси на одлучување во јавни и во приватни организации. Затоа, Комитетот ѝ препорача на Северна Македонија, меѓу другото, да донесе насочени мерки, вклучително и привремени посебни мерки, како што е систем за родов паритет, за забрзано вработување и назначување жени на одлучувачки позиции во јавната администрација, како и за донесување стратегии и програми за олеснување и промовирање на вклученоста на жените во политичкиот и јавниот живот, особено жените што им припаѓаат на обесправените групи.⁶⁶

Комитетот е загрижен поради ограниченото спроведување на привремените посебни мерки и поради тоа што постојните мерки, какви што се квотите, не ги покриваат сите области од Конвенцијата CEDAW, и следствено ѝ препорача на Северна Македонија да ја зајакне примената на привремените посебни мерки во законодавната власт, извршната власт и во судството, во сите области опфатени со Конвенцијата во кои жените, вклучително и жените од етничките малцински групи, се недоволно застапени или обесправени.⁶⁷

Обука за правосудството и промовирање на препораките на телата на ОН за човекови права

Комитетот CEDAW забележува дека Конвенцијата е составен дел од правниот поредок во Северна Македонија и дека информациите за Конвенцијата, нејзините начела и одредби се составен дел од обуката за судии на Академијата за судии и јавни обвинители (ACJO). Сепак, Комитетот е загрижен поради општиот недостаток на свест за Конвенцијата, Факултативниот протокол и општите препораки на Комитетот.⁶⁸

64 Заклучни согледувања за шестиот периодичен извештај на Република Северна Македонија, CE-DAW/C/MKD/CO/6 од 14 ноември 2018 година, достапни на: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolNo=CEDAW%2fC%2fMKD%2fCO%2f6&Lang=en.

65 Заклучни согледувања за првичниот извештај на Поранешната Југословенска Република Македонија, КПЛП/С/МКД/СО/1 од 29 октомври 2018 година, достапни на: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolNo=КПЛП%2fС%2fМКД%2fСО%2f1&Lang=en.

66 Ibid, став 30

67 Ibid, ставови 19 и 20

68 Ibid, став 9

Меѓу другото, Комитетот ѝ препорача на Северна Македонија јавните власти да ја применуваат Конвенцијата CEDAW во сите сектори и на сите нивоа, во законодавството и во политиките, од страна на судството во судските одлуки, како и да ја зајакнат правната обука и програмите за обуки за судии, обвинители, адвокати и други правни професионалци со содржини од Конвенцијата. Факултативниот протокол, општите препораки на Комитетот и ставовите на Комитетот за поединечни комуникации и прашања, за да им се овозможи да ги применуваат и/или да се повикуваат на одредбите од Конвенцијата CEDAW директно и да се толкува националното законодавство во согласност со Конвенцијата.⁶⁹

Во општиот коментар бр. 6 кон членот 5 од КПЛП се вели дека за да се поттикне соодветно почитување и исполнување на правата и обврските, неопходно е да се обучат службениците за спроведување на законот, да се подигне свеста кај имателите на правата и да се изгради капацитетот на носителите на функции. Соодветната обука треба да ги земе предвид, меѓу другото, сложеноста на интерсекцискиот пристап и да ја подигне свеста за прашањата поврзани со него; различноста меѓу лицата со попреченост и нивните индивидуални потреби за да се добие ефикасен пристап до сите аспекти на правниот систем на еднаква основа со другите; и различните мерки чија цел е да се обезбеди ефективна обука на професионалниот кадар, вклучувајќи ги адвокатите, судиите итн. за правата на лицата со попреченост.⁷⁰

Исто така, Комитетот на КПЛП препорача да се организираат обуки за пристапот кон попреченоста заснован врз човековите права наменети за службениците што го спроведуваат законот.⁷¹ Освен тоа, Комитетот препорача донесување мерки за промовирање соодветна обука на судските и на социјалните работници и правна заштита за да се осигури дека лицата со попреченост нема да бидат дискриминирани во текот на правните и управните постапки што се однесуваат на нивните сексуални и репродуктивни права, правото на создавање семејство и правно старателство над нивните деца.⁷²

На крај, Комитетот CEDAW побара од Северна Македонија да обезбеди навремена дисеминација на препораките, на службениот јазик до релевантните државни институции на сите нивоа, вклучително и судството, за да се овозможи нивно целосно спроведување.⁷³ Комитетот КПЛП побара спроведување на дадените препораки и пренесување на заклучните согледувања за разгледување и дејствување до членовите на Владата и на парламентот, службениците во релевантните министерства, правосудството итн.⁷⁴

69 Ibid, став 10 (а) и (с)

70 КПЛП/С/ГС/6, 2018, став 55

71 КПЛП/С/МКД/СО/1, став 24 (d)

72 КПЛП/С/МКД/СО/1, став 38 (b)

73 CEDAW/С/МКД/СО/6, став 50

74 КПЛП/С/МКД/СО/1, став 60

Пристап до правда и бесплатна правна помош

Во однос на Северна Македонија, Комитетот КПЛП е загрижен поради недостатокот на конзистентност во законите во однос на пристапот до правдата за лицата со попреченост, недостатокот на пристап до правосудниот систем поради недостатокот на знаење за прашањата за попреченост во правосудниот сектор и недостатокот на соодветни процедурални услови, информации во достапни формати и пристапност до судските простории.⁷⁵ Затоа, ѝ препорача на Северна Македонија да преземе мерки за усогласување на законите со кои се бара од судовите да ги олеснат судските постапки и процедуралните услови за лицата со попреченост и да донесат мерки за да се осигури дека сите лица со попреченост имаат пристап до правдата и дека информациите и комуникациите се достапни во пристапни формати.⁷⁶

Комитетот CEDAW го призна напредокот постигнат од Северна Македонија во врска со законодавството за бесплатна правна помош, но сепак е загрижен, меѓу другото, поради пречките за жените да ги бараат своите права и да добијат надоместок, што, пак, се должи на барањата за подобност и постоењето родови стереотипи меѓу службениците за спроведување на законот, вклучително и полицијата.⁷⁷ Комитетот ѝ препорача на Северна Македонија да се погрижи судовите соодветно да ги решаваат вкрстените форми на дискриминација, вклучително и преку активности за подигање на свеста и обука за судиите и адвокатите за важноста од справување со повредите на правата на жените.⁷⁸

Во општиот коментар бр. 2 кон членот 9 од КПЛП,⁷⁹ се истакнува дека не може да се има ефективен пристап до правдата доколку зградите во кои се наоѓаат агенциите за спроведување на законот и судството не се физички пристапни за лицата со попреченост или ако услугите, информациите и комуникацијата со овие лица не се соодветни. Понатаму, пристапните средини, превоз, информации и комуникации се предуслов за вклучувањето на лицата со попреченост во нивните локални заедници и за да водат независен живот. За да се осигури ефективен пристап до правдата процесите мора да дозволуваат учество, и мора да бидат транспарентни, што подразбира и доставување на информации на пристапен и разбирлив начин; признавање и овозможување на различни начини на комуникација; физичка пристапност низ сите фази на процесот; и финансиска поддршка во случај на правна помош.⁸⁰

75 КПЛП/С/МКД/СО/1, став 23

76 Ibid, став 24

77 CEDAW/С/МКД/СО/6, став 13 (а) и (b)

78 Ibid, став 14 (b)

79 КПЛП/С/ГС/2, 2014, став 37

80 CRPD/С/ГС/6, 2018, став 52

3.2. Национална правна рамка

Постапка и критериуми за избор и унапредување судии, судии поротници и јавни обвинители

Во Уставот на Република Северна Македонија⁸¹ судската власт е препознаена како еден од столбовите на уставниот поредок во земјата и како гарант на владеењето на правото и заштитник на основните права и слободи на граѓаните. Судската власт ја извршуваат судовите, како автономни и независни.

Во судскиот систем, судската власт ја вршат основните судови, апелационите судови, Управниот суд, Вишиот управен суд и Врховниот суд на Република Северна Македонија. Врховниот суд е највисокиот суд во државата, кој обезбедува единство на судовите во примената на законите.

Судиската функција ја вршат судии. Судијата се избира без ограничување на времетраењето на мандатот. Судиите постапуваат по сите работи што според законот спаѓаат во надлежност на судот. Судиите поротници учествуваат во судењето кога тоа е определено со закон. Судскиот совет на Република Северна Македонија ги избира и ги разрешува судиите, претседателите на судовите и судиите поротници.

Според Законот за судовите, при изборот на судии и судии поротници се забранува дискриминација врз основа на род, раса, боја на кожата, национално и социјално потекло, политичко и верско уверување, материјална и социјална положба. Меѓутоа, Законот за спречување и заштита од дискриминација содржи поопширен список на забранети основи за дискриминација, кои се применливи и во процесот на избор на судии и судии поротници, особено сексуалната ориентација, родов идентитет, припадност на маргинализирана група, попреченост, семејна или брачна состојба, имотна состојба. При изборот на судии и судии поротници ќе се обезбеди правична застапеност на граѓаните од сите заедници, без да се нарушуваат критериумите пропишани со закон.

Избор на членови на Судскиот совет

Судскиот совет е составен од 15 члена, од кои членови по службена должност се претседателот на Врховниот суд на РСМ и министерот за правда, осум члена се судии, избрани од нивните редови, од кои тројца се припадници на етничките малцинства во земјата. Тројца други членови на Советот ги избира Собранието на РСМ со мнозинство гласови од вкупниот број пратеници, вклучително и мнозинство гласови од вкупниот број членови на Советот кои припаѓаат на етничките малцинства што не се мнозинство во РСМ. Двајца други членови ги предлага претседателот на РСМ, а изборот го врши Собранието на РСМ, од кои еден е припадник на етничко малцинство. Членовите по службена должност учествуваат во работата на Судскиот совет без право на глас и не учествуваат на работните седници на кои Судскиот совет

81 Текстот на Уставот на македонски јазик е достапен на следната врска: <https://www.sobranie.mk/content/Odluki%20USTAV/UstavSRSM.pdf>

расправа и одлучува за поведена постапка за утврдување одговорност, избор или разрешување судија или претседател на суд.

Избор на судии поротници

За судија поротник може да биде избран секој полнолетен државјанин на Република Северна Македонија, кој има завршено најмалку средно образование, кој течно го владее македонскиот јазик, има углед за вршење на оваа функција и не е постар од 60 години. По завршувањето на изборот, судиите поротници задолжително посетуваат специјализирана обука организирана од АСЈО, по што АСЈО им издава уверение за завршена обука. Содржината, времетраењето и одржувањето на оваа обука се дефинирани во рамките на специјализираната програма за обука на судии поротници од страна на АСЈО.

Избор на судии

Во Законот за судовите се предвидени општи и посебни услови за избор на судии. Во општи услови спаѓаат државјанство на Република Северна Македонија, активна употреба на македонскиот јазик, работоспособност и добра општа здравствена состојба, што се оценува со лекарски прегледи докажани со лекарско уверение, доказ за завршено четиригодишно високо образование по право или стекнати 300 кредити за правни студии според Европскиот кредит трансфер систем (ЕКТС), или заверена диплома за стекнати 300 кредити од странски правен факултет, положен правосуден испит во Република Северна Македонија, течно познавање еден од трите јазици на Европската Унија што се користат најчесто (англиски, француски или германски), во време на избори да не се изрече правосилна пресуда или прекршочна санкција за забрана за вршење правна професија, дејност или должност или друго кривично дело за што е пропишана казна затвор од шест месеци, познавање работа со компјутери и поседување углед, интегритет во вршењето на судиската функција и социјални вештини за вршење на судиската функција, за што се вршат тестови на интегритет и психолошки тестови. Посебните услови за да биде некој избран за судија во основен суд, наложуваат завршување на обуката во АСЈО, а за повисоките судски инстанции е потребно соодветно работно искуство како судија во пониските судски инстанции.

Избор на јавни обвинители

Обвинителската власт ја вршат јавните обвинители, како самостојни и независни. Главната правна рамка на јавното обвинителство е Законот за јавно обвинителство и Законот за Советот на јавните обвинители. Јавното обвинителство е организирано како Јавно обвинителство на Република Северна Македонија, виши јавни обвинителства, Основно јавно обвинителство за гонење организиран криминал и корупција и основни јавни обвинителства.

Јавното обвинителство е на врвот на хиерархијата. Ова обвинителство го води Државниот јавен обвинител на Северна Македонија, дополнително поддржан од осум

заменици обвинители што работат во обвинителството. Вишите јавни обвинителства се поврзани со соодветните апелациони судови. Основното јавно обвинителство за организиран криминал и корупција е одговорно за случаи на сериозен и организиран криминал и корупција и има надлежност во целата земја. Основното јавно обвинителство се формира за подрачјето на еден или повеќе основни судови.

Основните и вишите обвинители ги избира и ги разрешува Советот на јавни обвинители на Република Северна Македонија (Советот), без ограничување на времетраењето на мандатот. Собранието на Република Северна Македонија го избира Јавниот обвинител на Република Северна Македонија, со мандат од шест години, со можност за реизбор.

Според Законот за Советот на јавни обвинители, Советот е составен од 11 члена со мандат од четири години, со можност за еден реизбор. Членови на Советот по службена должност се Јавниот обвинител на Република Северна Македонија и министерот за правда, по еден член на Советот избираат јавните обвинители во Јавното обвинителство на Република Северна Македонија, од нивните редови, еден член на Советот избираат јавните обвинители од подрачјата на вишите јавни обвинителства од Битола, Гостивар, Скопје од Штип, од нивните редови, еден член на Советот е од етничка заедница што не е мнозинство во државата, а го избираат сите јавни обвинители во државата, а тројца членови на Советот ги избира Собранието на Република Северна Македонија од редот на правни универзитетски професори, адвокати и други истакнати правници, од кои двајца се членови на малцинските етнички групи во земјата. Советот го претставува и го раководи неговиот претседател, избран од членовите на Советот со мандат од две години, без право на реизбор.

Според Законот за јавно обвинителство, при избор на јавни обвинители се забранува дискриминацијата врз основа на пол, раса, боја на кожа, националност, политичко и верско уверување, сексуална ориентација, родов идентитет и физичка попреченост, што е поопширен список на дискриминаторски основи во споредба со Законот за судовите. При изборот на јавни обвинители ќе се обезбеди правична застапеност на граѓаните од сите заедници без да се нарушуваат критериумите пропишани со закон. Кога Советот избира основен јавен обвинител или јавен обвинител во основно јавно обвинителство формирано за подрачјето на два или повеќе суда од кои најмалку еден суд е со седиште на подрачјето на единиците на локалната самоуправа во кои, покрај македонскиот јазик, друг службен јазик е јазикот што го зборуваат најмалку 20 % од граѓаните во таа единица на локалната самоуправа и виш јавен обвинител или јавни обвинители во обвинителство што се наоѓа на подрачјето на локалната самоуправа каде што 20 % од граѓаните говорат службен јазик различен од македонскиот јазик, во одлуката за избор мора да се обезбеди мнозинство гласови од присутните припадници на немнозинските етнички заедници во државата.

Во Законот за јавно обвинителство се предвидени општи и посебни услови за избор на обвинители. Во општи услови спаѓаат државјанство на Република Северна Македонија, активна употреба на македонскиот јазик, способност за работа, доказ за завршено четиригодишно високо образование по право или стекнати 300 кредити на правни студии според Европскиот кредит трансфер систем (ЕКТС) или заверена диплома за стекнати 300 кредити од странски правен факултет, положен правосуден

испит во Република Северна Македонија. Посебните услови за да биде некој избран за обвинител во основно обвинителство, наложуваат завршување на обуката во АСЈО, а за повисоките обвинителски инстанции, релевантно работно искуство како обвинител.

Критериуми за прием на почетна обука во Академијата за судии и јавни обвинители

Во Законот за АСЈО е предвидено кандидат за почетна обука да биде дипломиран правник со завршено четиригодишно високо образование VII/1 степен на правни студии или дипломиран правник со 300 кредити стекнати според Европскиот кредит трансфер систем (ЕКТС), да има положен правосуден испит, да има работен стаж од најмалку две години во правни работи по положен правосуден испит, да не му е изречена мерка на безбедност, забрана за вршење професија, дејност или должност, да е државјанин на Република Северна Македонија, активно да го владее македонскиот јазик, активно да знае еден од трите најчесто користени јазици на Европската унија (англиски, француски или германски), што се утврдува во рамките на приемниот испит за АСЈО, да знае практична работа со компјутери, да биде способен да работи и да има општа здравствена способност.

4. РЕЗУЛТАТИ ОД ИСТРАЖУВАЊЕТО

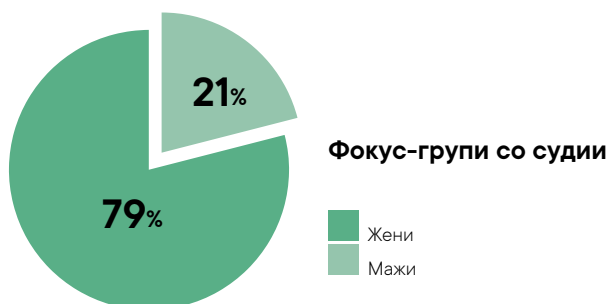
Овој дел опфаќа анализа на квантитативните и на квалитативните податоци добиени преку фокус-групите и интервјуата со претставниците на судството, преку прашалникот испратен до релевантните граѓански организации што обезбедуваат правна поддршка на маргинализираните групи, преку релевантните извештаи од институциите и од граѓанските организации.

Учество во интервјуа, фокус-групи и онлајн прашалник

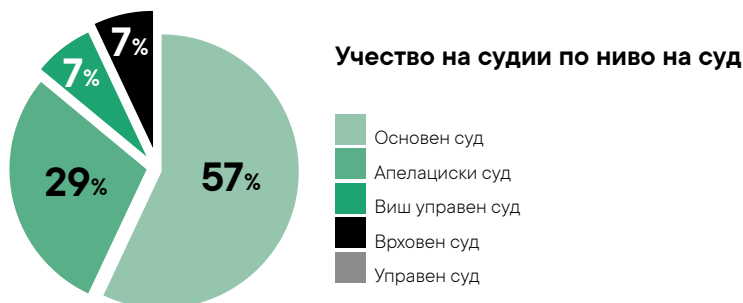
Како што е наведено во методолошкиот дел, за целите на ова истражување беа спроведени шест детални интервјуа со пет жени и еден маж од различни правосудни институции и функции – двајца јавни обвинители (основно и вишо обвинителство), еден судија од граѓански суд и со претставници од Судскиот совет, Советот на јавни обвинители и АСЈО. Дополнително, беа организирани две дискусии во фокус-групи, едната со судии, а другата со јавни обвинители.

Во дискусијата во фокус-групи со судии, учествуваа вкупно 14 судии (11 жени и тројца мажи) од повеќе различни судови низ земјата.

Графикон 1: Учество на судии според пол

Графикон 2: Учество на судии според ниво на суд

Во дискусијата во фокус-групи организирана за јавни обвинители, учествуваа пет учесници, сите жени, од три различни основни јавни обвинителства.

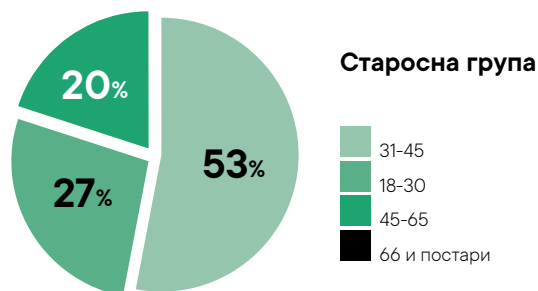
Графикон 3: Преглед на етничката припадност на испитаниците

Прашалникот за анкета на крајните корисници беше пополнет од 15 учесници (14 жени и еден маж). Имајќи ги предвид временските ограничувања, учесниците беа таргетираны и вклучуваа крајни корисници на правосудниот систем, како и невладини организации (даватели на бесплатна правна помош, организации што се занимаваат со ранливи групи, адвокати што застапуваат жртви на дискриминација итн.).

Прашалникот за анкета на крајните корисници беше испратен до 14 граѓански организации, од кои 13 се регистрирани за давање бесплатна правна помош според Законот за бесплатна правна помош и до тројца адвокати што работат со обесправени и маргинализирани групи. Вкупниот број добиени одговори е 15, од кои 14 се дадени од жени и еден одговор од маж. Што се однесува до етничката припадност на лицата што одговориле на прашалникот, 14 одговори дале Македонци и еден одговор дало лице од друга етничка група, која не е наведена во прашалникот. Со оглед на возраста на испитаниците на онлајн прашалникот, повеќе од половина (53 %) се во возрастната група 31-45. Понатаму, 73 % од испитаниците застапувале или придружувале некого како тужител во судска постапка, а 40 % биле тужители или обвинети.

Графикон 4: Возраст на испитаниците

4.1. Различности во судството (застапеност по група)

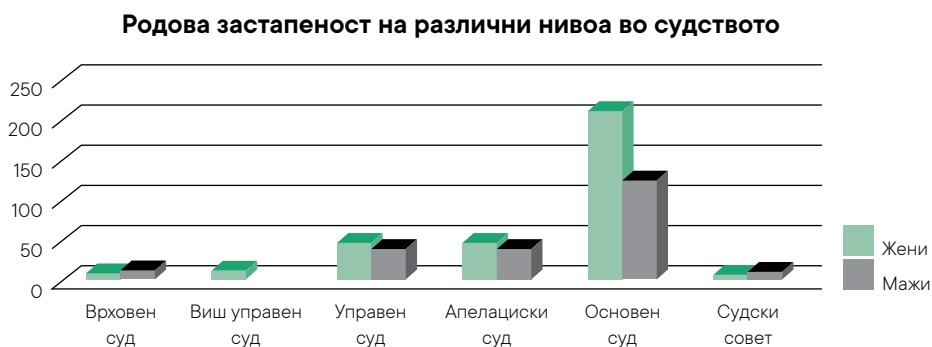
Општата перцепција на сите испитаници за родово балансирана застапеност во судството е дека не постојат пречки жените да бидат избрани за судии или за јавни обвинители во правосудниот систем. Напротив, жените се повеќе застапени во правосудниот систем, кој според испитаниците има „женски“ лик. Тоа може да се потврди и преку достапните податоци објавени во извештаите на Судскиот совет и Советот на јавни обвинители. Достапните податоци од годишниот извештај за работата на Судскиот совет за 2020 година⁸² ја потврдуваат поголемата застапеност на жените судии, со 60,2% во однос на мажите судии што се застапени со 39,8%. Малку поинаква е ситуацијата во јавното обвинителство каде што жените се застапени со 55%, а мажите со 45%. Понатаму, на судиската функција се гледа како на „женска“ професија, бидејќи обезбедува долгорочна финансиска сигурност и пофлексибилно работно време и е попосакувана во споредба со функцијата јавен обвинител.

Во однос на родовата застапеност на апликантите и избраните кандидати за основна обука за судии и јавни обвинители во рамките на АСЈО, претставникот од АСЈО потврди дека жените се позастапени од мажите. Сепак, во годишните извештаи на АСЈО нема достапна родова статистика за апликантите или за кандидатите за основна обука.

Постојните извештаи од Судскиот совет не даваат расчленети податоци по пол по судови, додека Советот на јавни обвинители вклучува статистика на жени и мажи јавни обвинители во секое јавно обвинителство. Што се однесува до родовата застапеност на раководните позиции, Судскиот совет и Јавното обвинителство на Република Северна Македонија не даваат таква статистика во своите извештаи. Сепак, за потребите на оваа студија, собравме релевантни податоци за родовата застапеност во различни нивоа на судскиот систем и на раководните позиции преку веб-страниците на соодветните судови и јавни обвинителства.

Податоците покажуваат дека жените се повеќе застапени како судии во сите нивоа на судскиот систем, освен во највисокиот суд, Врховниот суд. Исто така, жените се помалку застапени во Судскиот совет со 6 жени наспроти 8 мажи.

Графикон 5: Родова застапеност во судството

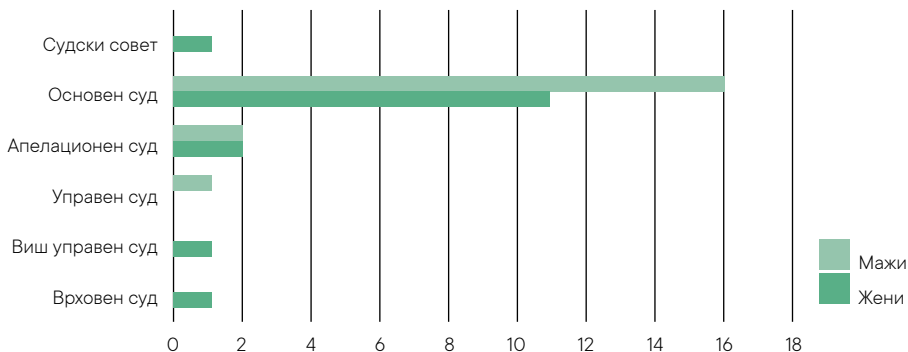

82 Годишен извештај за работата на Судскиот совет за 2020 година достапен на македонски јазик на следната врска <http://sud.mk/wps/wcm/connect/ssrm/>

Во споредба со застапеноста на жените како судии, тие се помалку застапени како претседатели на судови. Позитивен факт е што, низ годините, повеќе жени биле претседателки на Судскиот совет.

Графикон 6: Претседатели на судови, по пол

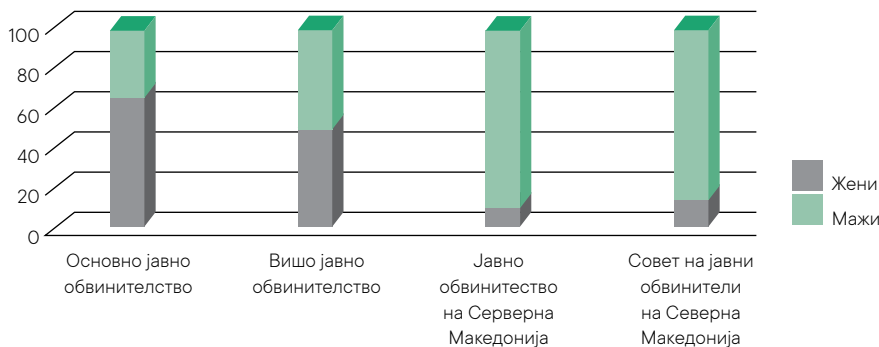
Родова застапеност на различни нивоа во судството

Во однос на состојбата во јавното обвинителство, анализата на податоците⁸³ покажува дека колку е повисоко нивото на јавното обвинителство во хиерархијата на одговорностите, толку е помал процентот на жени во јавните обвинителства. Исто така, жените се недоволно застапени во Советот на јавни обвинители на Северна Македонија – има само две жени членки наспроти девет мажи членови.

Графикон 7: Јавни обвинители, по пол

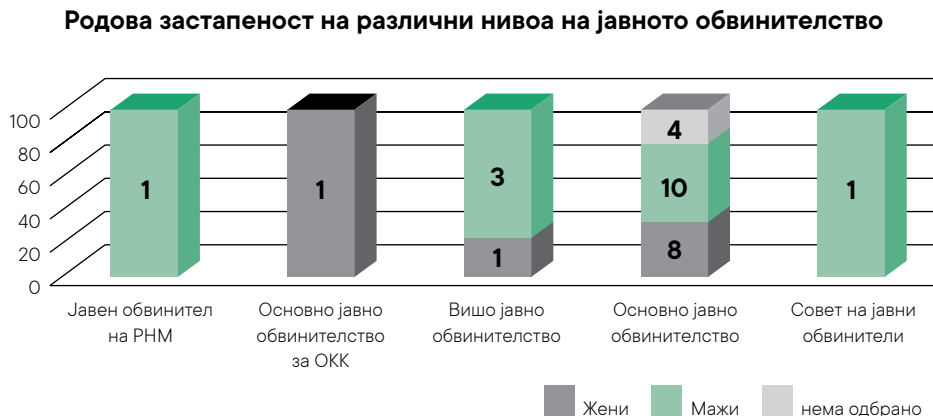
Родова застапеност на различни нивоа на јавното обвинителство

83 Годишен извештај на Советот на јавни обвинители за 2020 година достапен на македонски јазик на следната врска: <http://sjorm.gov.mk/>; Годишен извештај на Јавното обвинителство на Северна Македонија, достапен на македонски јазик на следната врска: <https://jorm.gov.mk/wp-content/uploads/2021/08/izveshta%D1%98-za-2020-%D1%98o-na-rsm.pdf>

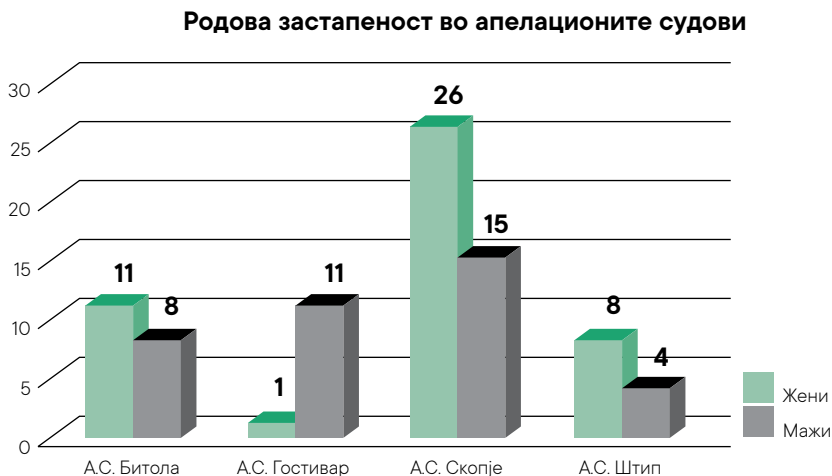
Слична е состојбата и со раководителите на јавните обвинителства. Анализата на податоците повторно покажува дека колку е повисоко нивото на јавното обвинителство во хиерархијата на надлежностите, толку е помал процентот на жени раководители на јавните обвинителства. Исто така, претседател на Советот е маж.

Графикон 8: Раководители на јавни обвинителства, по пол

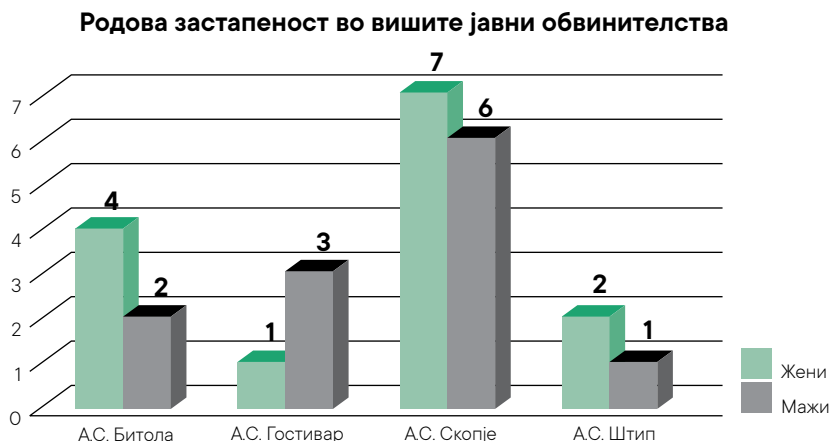
Кога станува збор за родовата застапеност во корелација со етничката припадност, жените се помалку застапени во судовите каде што етничките малцинства се доминантна етничка група. На пример, Апелациониот суд Гостивар е единствениот суд каде што мажите доминираат како судии и има само една судијка.

Графикон 9: Судии во апелациони судови, по пол

Исто така, вишото јавно обвинителство во Гостивар е единственото вишо обвинителство што има повеќе мажи отколку жени како виши јавни обвинители.

Графикон 10: Виши јавни обвинителства, по пол

Во однос на учеството на малцинските и на маргинализираните групи во судската и во јавнообвинителската служба, вклучително и на раководните позиции, не може да се прави дополнителна анализа бидејќи постојните извештаи не содржат расчленети податоци.

Во однос на застапеноста на ЛГБТИ-популацијата, испитаниците изјавија дека не слушнале ниту еден судија или јавен обвинител отворено да зборува за неговата/нејзината сексуална ориентација (т.е. ЛГБТИ). Само еден испитаник изјавил дека некои од кандидатите на АСЈО отворено ја изразуваат својата сексуална ориентација. Понатаму, испитаниците одговориле дека не слушнале поплаки дека некој бил дискриминиран поради неговата/нејзината сексуална ориентација или родов идентитет.

Конечно, во однос на учеството на жените и мажите во јавните обвинителства и како судии поротници во судовите, не може да се направи дополнителна анализа бидејќи постојните извештаи не вклучуваат податоци поделени по пол.

4.2. Перцепциите на судиите и на јавните обвинители за родот и различноста

Повеќето од судиите одговорија дека во судските постапки и во пресудите секогаш се следи главното начело на еднаков третман и тие постапуваат без пристрасност кон која било група. Испитаниците од јавните обвинителства, пак, наведоа дека биле сведоци на пристрасно однесување и на судиите и на јавните обвинители кон Ромите, кон жените што преживеале родово базирано насилство, главно сексуално и семејно насилство и кон лицата што користат дроги. Еден од испитаниците изјави дека целиот кривичен систем се заснова врз пристрасност, особено на штета на Ромите и луѓето што користат дроги, не дозволувајќи им да се реинтегрираат во општеството и ставајќи ги во ситуација повторно да станат престапници.

Сите испитаници се согласија дека има потреба од зголемување на учеството на помалите етнички малцинства и маргинализираните групи во правосудниот систем, што ќе резултира со поинклузивен правосуден систем, зголемена доверба во правосудството од сите групи граѓани во земјата и зголемен квалитет на правдата. Исто така, сите испитаници се согласија дека има потреба од натамошна сензибилизација и зајакнување на капацитетите на сите актери во правосудството правилно да постапуваат во случаи поврзани со малцинства или со маргинализирани групи. Неколкумина испитаници препорачаа АСЈО во соработка со граѓанскиот сектор да организира заеднички настани за судии, јавни обвинители и претставници од обесправените и маргинализираните групи. Ова ќе придонесе за разбирање на перспективата на луѓето што доаѓаат од маргинализирани групи и зголемена сензибилизација на судиите и на јавните обвинители да работат со овие групи.

Општото разбирање на испитаниците за поимот „различност и недоволно застапени групи во правосудството“ најмногу се сфаќа од перспектива на застапеноста на етничките малцинства. Повеќето од испитаниците одговориле дека помалите етнички малцинства се помалку застапени, особено Ромите, при што само еден Ром е избран за судија и ниту еден Ром не е избран за јавен обвинител. Ова може да се потврди и со годишниот извештај на Судскиот совет за 2020 година, каде што се наведува дека има еден судија од ромската етничка заедница или 0,19 % од вкупниот број судии во правосудниот систем. Врз основа на анализата на достапните податоци во извештаите од правосудните институции, може да се заклучи дека помалите етнички групи се недоволно застапени како судии и јавни обвинители.

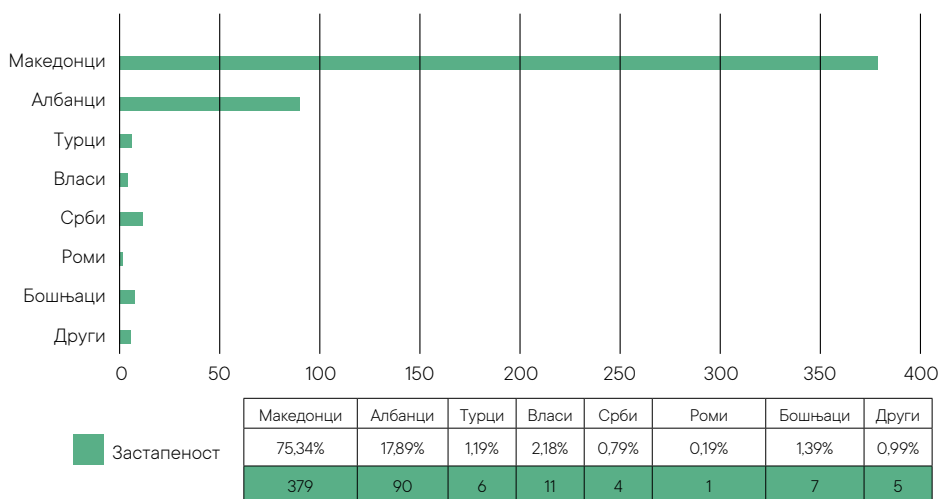
Само неколку испитаници ги споменале лицата со попреченост како една од најнезастапените групи во судството, бидејќи немаат видено судија или јавен обвинител со попреченост. Само еден испитаник рекол дека познава еден судски службеник со телесен инвалидитет. Овој заклучок не може да се потврди преку анализа на релевантните извештаи од правосудните институции, бидејќи извештаите не даваат статистички податоци за застапеноста на лицата со попреченост меѓу судиите и јавните обвинители, ниту, пак, за судската и за обвинителската служба.

4.3. Вработување, селекција, унапредување и задржување

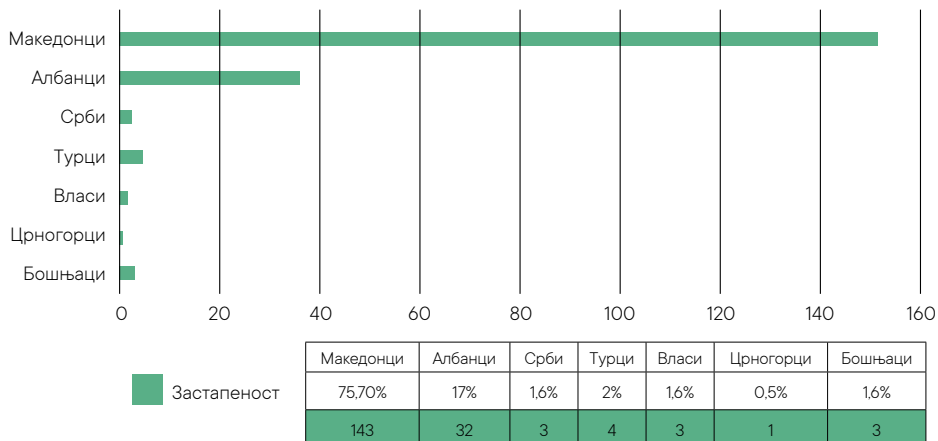
Перцепцијата на испитаниците е дека процесот на вработување не е дискриминаторски кон жените. Сепак, повеќето од испитаниците изјавиле дека жените од етничките малцинства се помалку застапени во судскиот систем. Меѓу факторите што влијаат врз оваа ситуација, родовите и социјалните норми беа наведени како најважни причини зошто жените од етничките малцинства се помалку застапени во судството отколку мажите од етничките малцинства. Друга причина што влијае врз оваа ситуација е системот на квоти за избор на кандидати во рамките на АСЈО, односно неинтегрирањето на интерсекцискиот пристап и затоа треба да се преиспита. Тоа значи дека во квотите за бројот на кандидати што ќе бидат избрани од етничките малцинства, нема дополнителна родова квота. Понатаму, АСЈО не го поттикнува учеството на лицата со попреченост со квоти.

Неколкумина од испитаниците навеле дека квотата како афирмативна мерка треба да се преиспита по одреден период доколку се постигне целта. Ова беше споменато за квотите за етничките малцинства, при што беше наведено дека некои од етничките малцинства се веќе вклучени во судскиот систем и треба да им се даде предност на помалите етнички малцинства или на други обесправени групи во општеството. Меѓутоа, оваа изјава не може да се потврди со официјални податоци, бидејќи според официјалните податоци нема етничка заедница што постигнала репрезентативност во судството колку што е застапена во населението, што треба да биде минимална цел на оваа квота. Најблиску до постигнување на овој паритет е албанската заедница застапена со 17,89 % кај судиите и со 17 % кај јавните обвинители. Најдалеку од постигнување на паритет е ромската етничка заедница – претставена со само еден судија или 0,19 %.

Графикон 11: Застапеност на судии според етничко потекло

Графикон 12: Застапеност на јавните обвинители според етничко потекло

Друг аспект што беше споменат беа и квотите во јавното универзитетско образование, кои вклучуваат квоти од 10 % за лица од етничките малцинства од вкупниот број студенти и квоти за студенти чие родителско право го остварува само еден родител.⁸⁴ Сепак, не постои дополнителна родова квота во квотата на етничките малцинства. Недостасуваат квоти за лицата со попреченост во рамките на универзитетското образование.

Како друг метод за стратешко вработување, освен квотите, испитаниците наведоа дека АСЈО треба да развие стратешка комуникација со обесправените групи, бидејќи информациите за отворениот повик за избор на кандидати не стигнуваат до овие групи. Ова може да се постигне преку зголемена соработка со граѓанските организации што ги претставуваат овие групи, развивање информативни брошури на различни јазици, што ќе бидат исто така достапни и за лицата со попреченост, и организирање отворени денови на АСЈО.

Општо, формирањето на АСЈО и нејзината улога во судскиот систем се смета за многу позитивен чекор кон понезависно и поквалитетно судство. Дополнително, на АСЈО се гледа како на механизам за спречување можни случаи на сексуално вознемирување врз жени кандидати за судии и јавни обвинители, што се случуваше во минатото.

Во однос на унапредувањето и напредувањето во кариерата на жените во судството, општата перцепција на испитаниците е дека не постојат родови бариери за судијките или јавните обвинителки да бидат унапредени или да бидат избрани на високи раководни позиции. Позитивниот пример што беше споменат беше изборот на судијка за претседател на Врховниот суд. Сепак, неколку од испитаниците одговорија дека жените се соочуваат со пречки засновани врз родови стереотипи кога станува збор за унапредување или избор за раководни позиции и во судската и во јавнообвинителската функција. Некои испитаници го истакнаа фактот дека судијките се недоволно застапени како претседатели на судовите и дека јавните обвинителки се недоволно застапени во вишите јавни обвинителства, особено во јавното обвинителство на Република Северна Македонија, каде што има осум мажи и само една жена како јавен обвинител. И покрај тоа што жените се повеќе застапени како јавни обвинители во земјава, сепак ниту една жена не е избрана за јавен обвинител на Република Северна Македонија. Како позитивен пример беше дадено Основното јавно обвинителство за организиран криминал, бидејќи за првпат го води жена јавен обвинител. Некои од испитаниците како добар пример го нагласија и изборот на жена за претседател на Судскиот совет.

Малкумина од испитаниците одговориле дека има сексизам во судството. Родовите улоги сè уште се присутни во процесите на одлучување, каде што мажите судии или јавни обвинители не им дозволуваат простор на жените да учествуваат во овие процеси или отворено ги поткопуваат поентите на жените. Ова, исто така, ги спречува жените да бидат избрани за раководители на судовите или на јавните обвинителства. Сè уште се присутни основните форми на сексуално вознемирување, кои вклучуваат свиркање, коментари за физичкиот изглед или за

84 Правилник за постапката за остварување на квотата за ученици што се деца на самохрани родители http://ukim.edu.mk/dokumenti_m/Pravilnik_kriteriumi_samo_eden_roditel_sl.v_56-2017.pdf

приватниот живот. Судијките или јавните обвинителки дополнително се изложени на сексизам преку медиумите, што придонесува за зголемен притисок на работното место во споредба со мажите. Сепак, испитаниците напомена дека многу жени го прифаќаат постојниот сексизам како култура на работното место, бидејќи не постојат внатрешни механизми за поддршка и заштита.

Повеќето од испитаниците рекле дека условот со кој се бара од кандидатите за АСЈО да имаат „општа здравствена способност“ може да биде ограничувачки за лицата со телесна попреченост. Понатаму, повеќето од испитаниците ги исклучиле лицата со интелектуална попреченост како некој што може да работи во судството дури и како судски службеник. Двајца испитаници рекле дека условот „општа здравствена способност“ не е ограничување за лицата со телесен инвалидитет да бидат избрани за кандидати за АСЈО ниту да бидат избрани за судии или јавни обвинители, бидејќи во оценката што се дава за нивната здравствена способност, потребното приспособување треба да се наведе во контекст на разумно усогласување. Во согласност со ова, еден од испитаниците напомена дека во моментот во АСЈО има еден кандидат со телесен инвалидитет, за кого е обезбедено разумно усогласување, според насоките дадени во процената за неговата општа здравствена состојба. Ова е изолиран случај бидејќи општиот процес на проценка на работната способност се набљудува преку медицинска „призма“, а не преку „призма“ на функционалност, признавајќи ги интеракциите помеѓу нарушувањата и пречките со кои се соочуваат лицата со попреченост.⁸⁵ Затоа, неопходно е законите да направат јасна разлика помеѓу „здравствената способност“ и „работната способност“, со користење на методот за проценка на попреченоста кој целосно го вклучува пристапот заснован врз човековите права,⁸⁶ што би овозможило вклучување на лицата со попреченост во работната сила во судството.

Друг фактор што е доста ограничувачки за лицата со попреченост да бидат вклучени во правосудниот систем на сите нивоа, вклучувајќи го и пристапот до правдата, е недостапноста на судските институции. Малкумина од испитаниците спомнаа дека судовите или јавните обвинителства каде што работат не се целосно достапни. Еден од испитаниците напомена дека Советот на јавни обвинители е целосно недостапен бидејќи се наоѓа на 5-ти кат во зграда со лифт што не функционира. Понатаму, ниту еден испитаник не е запознаен со постојното какви било достапни информативни материјали за правата на лицата со попреченост во граѓанска, кривична или управна постапка. Според истражувањето спроведено од граѓанската организација Коалиција Сите за правично судење за физичката достапност на основните судови во државата,⁸⁷ судските згради на основните судови се достапни еднадвор. Сепак, половина од судовите немаат соодветен пристап до просториите на судот, судски сали и услуги за лицата со попреченост, ниту, пак, имаат соодветни

85 Попоска З, Кочоска Е, Шаврески З. „Холистички извештај за лицата со попреченост во Република Македонија“, достапен на: https://civicamobilitas.mk/wp-content/uploads/2018/02/O_holisticki_izvestaj_z_a_licata_so_poprecenost_vo_makedonija-mk.pdf

86 КПЛП/С/МКД/1

87 Правен, финансиски и физички пристап до правда во основните судови во Република Северна Македонија – Коалиција Сите за правично судење, 2021 година, достапно на: https://all4fairtrials.org.mk/wp-content/uploads/2021/06/CEP_PFFP_2021MKD.pdf

капацитети за самостојно и непречено движење низ објектите. Понатаму, системот за информации не е достапен за лицата со попреченост и недостига систематизиран и организиран пристап во целокупната работа на основните судови за лица со попреченост. Истото е утврдено и во истражувањето⁸⁸ што го спроведе здружението „Отворете ги прозорците“, во кое се испитуваше пристапноста на сите судови во земјата, вклучително и апелационите, управните судови и Врховниот суд, каде што се наведува дека повеќето од судовите не ги исполнуваат основните стандарди за пристапност. Во однос на јавното обвинителство, Судскиот совет, Советот на јавни обвинители и АСЈО, до денес не е направено посебно истражување за испитување на пристапноста до објектите на овие институции и достапноста на системот за информации.

4.4. Континуирана едукација и обуки

Во однос на активностите за градење капацитети за различности и сензибилизација, повеќето од испитаниците одговориле дека не посетиле обука или не добиле материјали поврзани со овие теми од АСЈО. Само двајца испитани судии одговориле дека биле вклучени од АСЈО како обучувачи за еднаквост и недискриминација. Сите испитаници ја истакнаа поддршката од Мисијата на ОБСЕ во однос на обезбедување материјали и градење капацитети за еднаквост и недискриминација. Во однос на активностите за подигање на свеста за еднаквост и недискриминација, дел од испитаниците ја истакнаа добрата соработка со граѓанскиот сектор, која треба дополнително да се зајакне.

Во годишниот извештај на АСЈО за 2020 година⁸⁹ се наведува дека програмата за континуирана обука опфаќа низа правни теми, фокусирајќи се на најактуелните области од интерес, какви што се спречување корупција, прекуграничен криминал, компјутерски криминал, право на ЕУ, човекови права, трговија со луѓе и други слични теми. Меѓутоа, таа опфаќа и други теми што се особено важни за правните практичари и што не се директно поврзани со правото (т.е. управување со суд и јавно обвинителство, односи со јавноста, етика, теми поврзани со економија, психологија, социологија итн.). АСЈО создаде систем за управување со учењето (LMS) каде што судиите и јавните обвинители може да следат онлајн курсеви и оригинално креирани модули по работното време. Овие опции за онлајн учење ќе бидат признаени како дел од задолжителното образование. LMS содржи многубројни обуки поврзани со етиката на судиите и на јавните обвинители, азилот, борбата против тероризмот и кривичната постапка. Понатаму, во текот на 2021 година, Мисијата на ОБСЕ во Скопје и АСЈО заедно развија електронски модул за родова еднаквост.

Најчесто програмата за континуирано учење се реализира преку семинари, конференции, учење на далечина. Најголем дел од едукативните настани се организирани од самата АСЈО, каде што се ангажирани национални правни експерти,

88 Пристапноста и инклузивноста на судовите во Македонија – Здружение Отворете ги прозорците – 2017 година. Достапно на македонски јазик на: https://civicamobilitas.mk/wp-content/uploads/2018/03/izvestaj-mk_web.pdf

89 <https://jpacademy.gov.mk/wp-content/uploads/2021/05/godishen-izveshtaj-lektoriran2020-eng-1-1.pdf>

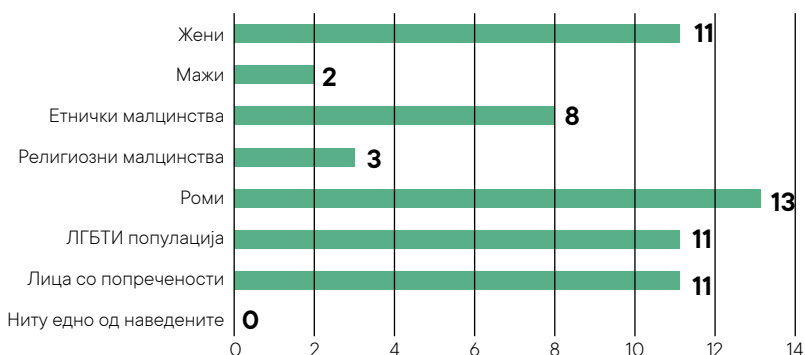
како и професори од правните факултети во земјава. Според извештајот, во 2020 година се организирани вкупно 130 едукативни настани на кои присуствувале вкупно 2 858 учесници, од кои: 1 392 судии, 647 јавни обвинители и 819 претставници на други релевантни институции (нема достапни податоци поделени по пол).

Во рамките на програмата за задолжителна континуирана обука, АСЈО редовно организира специјализирани обуки за претседатели на судови и за раководители на јавни обвинителства, како и за судии од Управниот и од Вишиот управен суд. Во 2020 година беа организирани вкупно 6 специјализирани обуки, од кои 3 за претседатели на судови и 3 за раководители на јавни обвинителства. За судиите од Управниот и од Вишиот управен суд беа организирани вкупно 13 обуки. Сепак, не беа организирани посебни обуки за начелото на еднаков третман, недискриминација и работа со обесправени и маргинализирани групи. Освен тоа, информациите за постојната платформа на системот за управување со учење (LMS) треба да се рашират меѓу судиите и јавните обвинители, бидејќи за време на фокус-групите беше очигледно дека тие не се информирани за можностите за следење онлајн обуки.

4.5. Пристап до правда – перцепција на корисниците на правосудниот систем

Испитаниците што учествувале во онлајн анкетата доживеале пристрасност и во кривичната и во граѓанската постапка. Испитаниците сметаат дека многу групи доживуваат дискриминација во судството, особено Ромите, постарите, луѓето што користат дроги, сексуалните работници, луѓето што живеат со ХИВ, сиромашните луѓе, жените што преживеале родово базирано насилство, политичките дисиденти, ЛГБТИ-популацијата. Исто така, од табелата подолу може да се види дека перцепцијата на испитаниците е дека жените трпат многу поголема дискриминација во споредба со мажите.

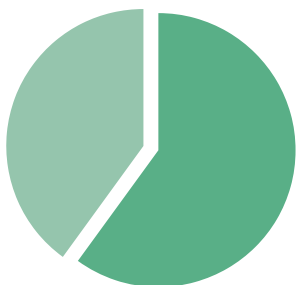
Верувам дека следните групи страдаат од дискриминација во правосудниот систем (означете ги сите релевантни одговори). Дискриминацијата значи дека лицето се третира поинаку од другите затоа што ѝ припаѓа на одредена група

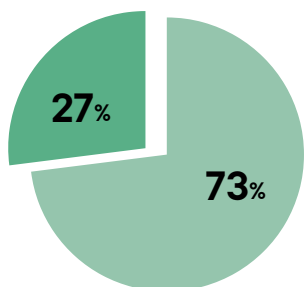
Кога станува збор за правичноста на постапката, мнозинството од испитаниците (73 %) што учествувале како тужители или тужени во парнична постапка или ги застапувале или придружувале тужителите или тужените, сметаат дека судството е делумно правично.

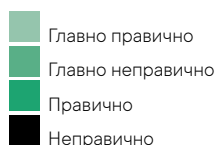
Дали некогаш сте тужеле некого во граѓанска постапка, сте застапувале или сте придружувале некого како тужител?

Дали некогаш сте биле тужени во граѓанска постапка, сте застапувале или сте придружувале тужено лице во граѓанска постапка?

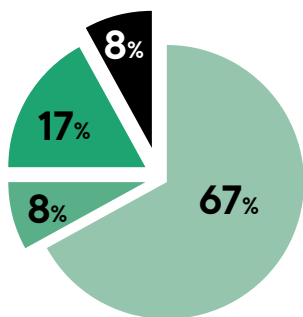
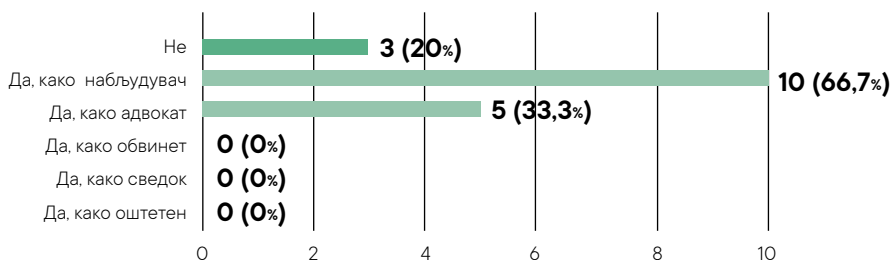

Ако одговорите ДА на кое било од претходните две прашања, како би го оцениле вашето искуство во смисла на правичност?

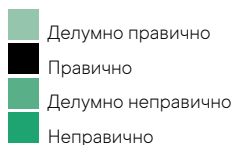

Во однос на перцепциите на испитаниците за правичноста на кривичната постапка, очигледно е дека кривичната постапка ја доживуваат како понеpravична во однос на парничната постапка.

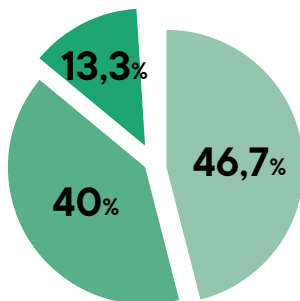
Дали сте биле вклучени во кривична постапка во кое било својство (како жртва, сведок, обвинет, адвокат, набљудувач)? (означете ги сите релевантни одговори)

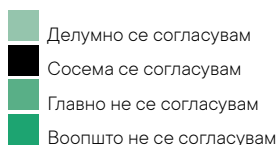
Ако на претходното прашање одговоривте ДА, како би го оцениле вашето искуство во смисла на правичност?

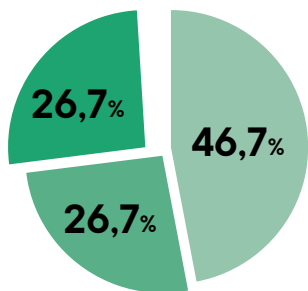

Кога станува збор за довербата во судиите и во јавните обвинители, мнозинството од испитаниците делумно се согласуваат или не се согласуваат дека тие се праведни и објективни, што покажува општа недоверба во судскиот систем.

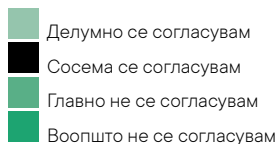

Мислам дека судиите во мојата земја се правични и објективни

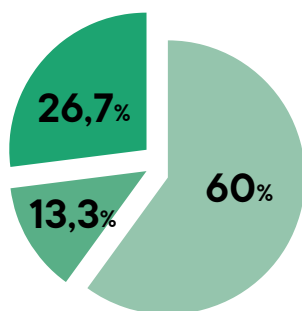

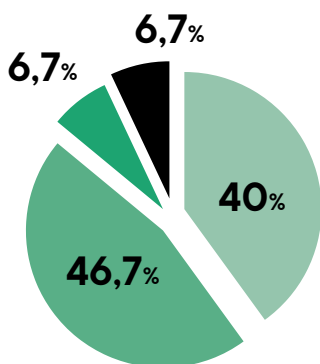
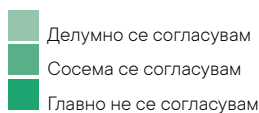
Мислам дека јавните обвинители во мојата земја се правични и објективни

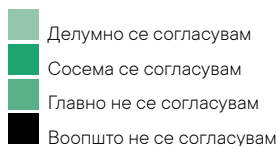
Освен тоа, испитаниците наоѓаат силна поврзаност помеѓу различноста во судството, зголемената доверба и намалувањето на дискриминацијата на некои малцински или маргинализирани групи.

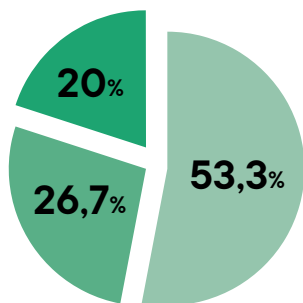

Сметам дека судиите што припаѓаат на етнички или верски малцински групи имаат помала веројатност да ги дискриминираат другите членови на нивната малцинска група во судскиот процес

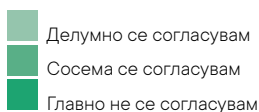

Сметам дека судијките имаат помала веројатност да дискриминираат други жени што учествуваат во судски предмети

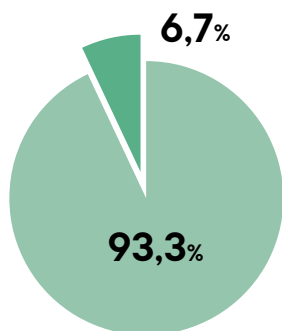

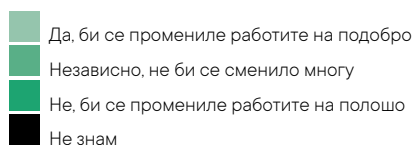
Сметам дека е помалку веројатно судиите со погрешност да ги дискриминираат лицата со погрешност што учествуваат во судските постапки

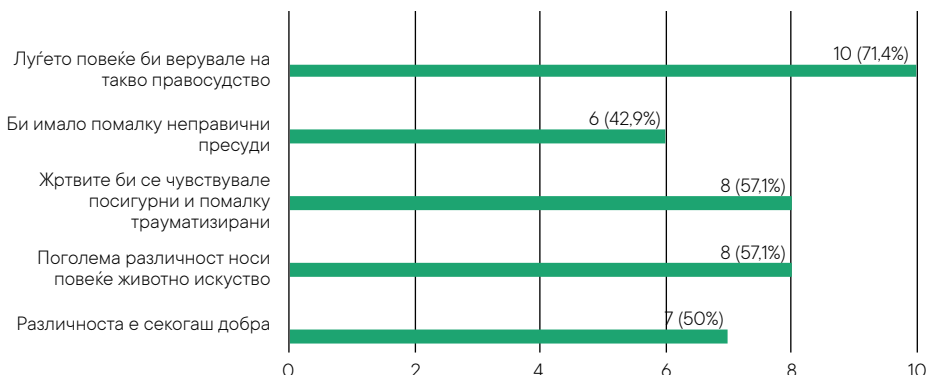
Испитаниците силно поддржуваат разновидно судство, вклучително и разновидна судска/јавнообвинителска служба, за што 93,3 % од испитаниците изјавиле дека тоа би ги променило работите на подобро. Перцепцијата на испитаниците е дека доколку се зголеми различноста во судскиот систем, жртвите ќе се чувствуваат посигурно и помалку трауматизирано, ќе има помалку неправедни пресуди и ќе се зголеми довербата во судството.

Мислам дека е добро да се има разновидна судска/јавнообвинителска служба

Ако одговорите ДА на претходното прашање, кажете ни зошто мислите така (означете ги сите релевантни одговори).

5. ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

Оваа студија покажа дека Северна Македонија има здрава законска рамка во однос на еднаквоста и недискриминацијата, што се огледува и во правосудството. Исто така, жените се сосема добро застапени во правосудството воопшто, но и како кандидати во АСЈО.

Сепак, очигледна е потребата за подобрување на статистичките податоци, односно да се применат одредбите од Законот за спречување и заштита од дискриминација во однос на собирањето расчленети податоци.⁹⁰

Расчленети податоци по однос на пол се достапни во одредена мера, но вообичаено нема на располагање расчленети податоци по однос на различности (на пример етнички малцинства, попречености итн.). На пример, извештаите од Судскиот совет не даваат податоци расчленети по пол по суд. Во однос на родовата застапеност на раководни позиции, Судскиот совет и Јавното обвинителство на Република Северна Македонија не обезбедуваат податоци расчленети по пол. Понатаму, такви податоци нема ниту во однос на апликантите и кандидатите за основна обука во АСЈО. А нема на располагање ниту податоци за учеството на малцинските заедници и маргинализираните групи во судската и обвинителската служба, нивната вклученост на раководни позиции, ниту пак има на располагање податоци за учеството на жени и мажи како судии поротници во судовите.

Иако жените се мнозинство од бројот на судии, тие се недоволно застапени на повисоките функции, односно како судии во Врховниот суд или како претседатели на судови. Во однос на јавните обвинителства, податоците укажуваат на тоа дека колку е повисоко обвинителството во хиерархијата на одговорности, толку е понизок процентот на застапеност на жените, и како шефови на јавните обвинителства. Исто така, жените се недоволно застапени во Советот на јавни обвинители на Северна Македонија (две од 11).

Студијата покажа дека жените се помалку застапени во судовите и обвинителствата каде етничките малцинства се доминантната етничка група. (на пример Апелациониот суд во Гостивар и Вишото јавно обвинителство). Сепак, постои потреба за порасчленети податоци, најмалку по пол и по статус на етнички малцинства.

Учесниците забележаа недоволен број на жени од етничките малцинства, од ромската заедница и од лицата со попреченост во правосудниот систем. Големо мнозинство од испитаниците смета дека е потребно да се зголеми учеството на помалите етнички заедници и на маргинализираните групи во правосудството, што би резултирало со поинклузивен правосуден систем, зголемена доверба во правосудството кај сите групи граѓани во земјата, и подобрен квалитет на правдата.

Во однос на присуството на родови предрасуди и стереотипизирање во правосудството, мнозинството судии сметаат дека во судските постапки секогаш се почитуваат принципите

⁹⁰ Сите субјекти кои со закон се должни да прибираат, евидентираат и обработуваат податоци, имаат обврска овие податоци да ги прикажуваат според дискриминаторските основи од членот 5 од овој закон, релевантни во областа, а со цел промоција и унапредување на еднаквоста и превенција од дискриминација. (Член 3 став 4 од Законот за спречување и заштита од дискриминација).

на еднаквост и недискриминација. Сметаат дека судиите не стереотипизираат и дека немаат предрасуди. Од друга страна, пак, јавните обвинители навеле дека биле сведоци на предрасуди и кај судии и кај јавни обвинители во однос на Роми, жени кои преживеале родово насилство, главно полово и домашно насилство и лица што користат дроги.

Неколку испитаници одговорија дека постои сексизам во правосудството. Традиционалните родови улоги и денес се присутни во процесите на одлучување каде судии и јавни обвинители мажи не им овозможуваат на жените простор да учествуваат во овие процеси или, пак, отворено го поткопуваат учинокот на жените. Ова ги спречува жените да бидат избрани за раководители на судовите или јавните обвинителства. Основните форми на сексуално вознемирување сè уште се присутни и вклучуваат свиркање, коментари за физичкиот изглед или приватниот живот. Жените судии и јавни обвинители се дополнително изложени на сексизам преку медиумите, што уште повеќе го зголемува притисокот на работното место во споредба со мажите. Сепак, испитаниците наведоа и дека голем број жени го прифаќаат постојниот сексизам како култура во работната средина која се должи на недостапните интерни механизми за поддршка и заштита. Во такви околности сексизмот бива нормализиран, како во општеството така и во правосудството.

Видувањата на испитаниците во однос на процесот на вработување е дека тој не ги дискриминира жените. Сепак, најголем дел од нив навеле дека жените од етничките малцинства се помалку застапени во правосудниот систем поради постојните родови и општествени норми. Исто така, и квотите за избор на кандидати во рамките на АСЈО не го земаат предвид родот. Испитаниците сметаат дека АСЈО треба да развие стратешка комуникација со обесправените групи, како метод за стратешко вработување.

Во однос на унапредувањето и кариерниот развој на жените во правосудството, општ впечаток на испитаниците е дека не постојат родови препреки за жените судии или јавни обвинители да бидат избрани на високи раководни позиции. Некои од испитаниците нагласија дека жените се соочувале со родови стереотипи при нивните обиди за унапредување или избор на високи раководни позиции, што било причина за нивната пониска застапеност на повисоки функции. Понатаму, сексизмот се препознава како проблем, исто како и недостатокот на интерни механизми за заштита.

Повеќето испитаници веруваат дека условот за кандидатите за СЈО да имаат добра општа здравствена способност може да биде ограничувачки за лицата со физичка попреченост затоа што не постои јасно раздвојување на „работната способност“ со „општата здравствена способност“. Понатаму, непристапноста на правосудните институции се препознава како уште еден фактор што ги ограничува лицата со попречености, како во поглед на нивното вклучување во правосудството, така и во однос на општиот пристап до правдата.

Мнозинството испитаници немаат присуствувало на обуки за родови аспекти, недискриминација или различности организирани од АСЈО, ниту пак добиле некакви материјали за тие теми, што ја отсликува очигледната потреба за вклучување на овие теми во континуираната едукација за судии и јавни обвинители.

Перцепцијата на крајните корисници покажува дека испитаниците имаат искусено предрасуди, и во кривичните и во граѓанските постапки, и сметаат дека многу групи

искусуваат дискриминација во правосудството, посебно Ромите, повозрасните лица, лицата што користат дроги, сексуалните работници, лицата што живеат со ХИВ, сиромашните, жените што преживеале родово базирано насилство, политичките дисиденти, ЛГБТИ популацијата. Исто така, испитаниците сметаат дека, во споредба со мажите, жените се поизложени на дискриминација.

Кога станува збор за правичноста на постапките, големото мнозинство од испитаниците смета дека правосудството е делумно правично, при што кривичните постапки ги сметаат за понеправични во однос на граѓанските. Понатаму, и денес опстојува општата недоверба во правосудството. Од друга страна, испитаниците посочија на силна поврзаност помеѓу различностите и судството и силно ги поддржуваат различностите во судството. Според перцепцијата на испитаниците, доколку се зголеми различноста во правосудството, жртвите би се чувствувале поуверено и помалку трауматизирано, би имало помалку неправични пресуди и вербата во правосудството би се подобрила.

За крај, еден од главните заклучоци од оваа студија е потребата за дополнителни истражувања во однос на родот и различностите во правосудството во Северна Македонија, вклучително со истражувања за родовите стереотипи во пресудите, родовата дискриминација, сексизмот и сексуалното вознемирување на работното место, перцепцијата на крајните корисници за системот на правдата итн.

Имајќи го на ум горенаведеното, препораките се следниве:

- Правосудните институции (АСЈО, Судскиот совет, Советот на јавните обвинители, Врховниот суд, судовите, и јавните обвинителства) треба да го подобрат расчленувањето на податоците во нивните извештаи, согласно обврската што произлегува од членот 3, став 4 од Законот за спречување и заштита од дискриминација, кој пропишува дека сите субјекти кои со закон се должни да прибираат, евидентираат и обработуваат податоци, имаат обврска овие податоци да ги прикажуваат според дискриминаторските основи од членот 5 од овој закон, релевантни во областа, а со цел промоција и унапредување на еднаквоста и превенција од дискриминација. Овие извештаи треба во најмала рака да обезбедат податоци, расчленети по пол, за раководните позиции на судиите и јавните обвинители, и за бројот на судии жени и мажи по суд. Исто така, извештаите од Судскиот совет треба да понудат податоци за род и различност кај судиите поротници. Понатаму, извештаите треба да содржат податоци расчленети по пол, за судските и јавните службеници, според работното место. Треба да се обезбеди обука за родова статистика, во соработка со Државниот завод за статистика и граѓанските здруженија, за лицата одговорни за анализа и управување со податоци вработени во правосудните институции;
- Да се проценат факторите зад ниската стапка на апликанти во АСЈО кои доѓаат од помалите ентитички заедници и маргинализираните групи, посебно Ромите и лицата со попречености. АСЈО треба да ја разгледа можноста за примена на интерсекциски пристап во системот на квоти за да им се овозможи на лицата од најобесправените и најмаргинализираните групи да бидат примени како кандидати во АСЈО, вклучително и жените припаднички на овие групи. Во

јавното универзитетско образование и во АСЈО да се воведат посебна квота за лица со попреченост.

- Да се развијат афирмативни постапки и мерки за да се постапува по предизвиците со кои се соочуваат помалите етнички малцинства и маргинализираните групи, посебно Ромите и лицата со попреченост, вклучително со кампањи за подигнување свест и состаноци со специфични граѓански организации кои работат со групите кои се недоволно застапени. Еден вид средби што би можел да се воведат е средби помеѓу претставници од правосудството и обесправените групи со цел споделување искуства и подавање рака кон организациите на жени, организациите што ги претставуваат лицата со попреченост и организациите што работат на теми што ги засегаат Ромите.
- Да се спроведат проценка за родовите аспекти и различноста за целокупното работење на АСЈО. Оваа родова проценка да ги вклучи внатрешните и надворешните проценки за активностите и структурата на АСЈО. Внатрешната проценка треба да се насочи кон оценување во рамки на процесот на одлучување, управувачките тела и структурата на вработувања во АСЈО. Тука би се вклучила и проценка на потребите за обука за управувачката структура и за вработените во АСЈО со цел зајакнување на нивните познавања од темите поврзани со родовата еднаквост и различноста. Понатаму, проценката би обезбедила и наоди за тоа дали подзаконските акти и внатрешни прописи ги земаат предвид различностите и родовата еднаквост во функционирањето на институцијата. Анализата на надворешните активности ќе процени дали различноста и родовата еднаквост се вклучени во севкупниот процес на обуки во АСЈО, вклучително со правилниците за почетната и за континуираната обука, како и годишниот курикулум за почетна и за континуирана обука. Анализата треба да содржи и проценка на тоа во колкав степен обучувачите имаат разбирање и познавања за различностите и родовата еднаквост, и колку тоа е применливо во подготовката и изведувањето на обуките. Проценката треба позитивно да влијае кон градењето на поразнолика и родово-чувствителна АСЈО, на кандидатите за АСЈО да им понуди подобар баланс помеѓу семејството и работата, посебно со премостување на дискриминацијата во пристапот до родителско отсуство. На овој начин ќе се даде силен придонес кон градењето на различен, инклузивен и еднаков правосуден систем.
- АСЈО, судовите и јавните обвинителства треба да ја засилат соработката со локалните заедници и со граѓанските организации што ги претставуваат групите во понеповолна положба и маргинализираните групи, посебно Ромите и лицата со попреченост, за да се подобри нивниот пристап до информации и да се промовираат, кај овие групи, отворените огласи за кандидати за судии и јавни обвинители. АСЈО, судовите и јавните обвинителства треба да земат предвид и одржување на заеднички настани со граѓанските организации што ги претставуваат групите во понеповолна положба и маргинализираните групи, но и со правните факултети: Таквите настани би вклучувале работилници и информативни отворени денови за објаснување на отворените огласи и критериумите што се бараат за избор на кандидати за судии и јавни

обвинители. Во исто време, тие би требало да развијат материјали кои би биле лесно достапни за лицата со оштетен вид или слух и би промовирале пристапна средина за идни кандидати.

- Треба да се изведе пошироко истражување за јавното мислење во врска со родот, различноста и пристапот до правдата, посебно групите во понеповолна положба и маргинализираните групи (етнички малцинства, лица со попреченост, ЛГБТИ, лица што преживеале родово-базирано насилство). Истражувањето да ги земе предвид директните искуства на лицата што припаѓаат на овие групи во рамките на нивните улоги во судските постапки.
- Да се работи со претставниците на недоволно застапените групи, посебно жените-правници од малцинските заедници, за да се идентификуваат добри кандидати и да се охрабрат во нивниот обид за вработување. Ова може да се постигне по пат на стратешко делување помеѓу АСЈО, Адвокатската комора и граѓанските организации.
- Да се зголеми учеството на недоволно застапените групи и жените во повисоките судови и во вишите јавни обвинителства, посебно во Јавното обвинителство на Северна Македонија.
- Да се зајакне различноста во правосудството по пат на одбирање судии поротници од различни групи во општеството (помали етнички малцинства, лица со попреченост, жени од малцински групи).
- Да се воведат интересни механизми за спречување и заштита од сексуално вознемирување, посебно во АСЈО, Судскиот совет и Советот на јавните обвинители.
- Да се развијат политики за разумно прилагодување и вработување, но и за задржување на лицата со попреченост вработени во правосудниот сектор.
- Да се промени процесот за проценка на „општата здравствена способност“ за лицата со попреченост, односно да се применува функционален наместо медицински пристап и да се изменат законите така што ќе се прави јасна разлика помеѓу „здравствената способност“ и „работоспособоста“, со употреба на метода на проценка на попреченоста. Оваа метода треба целосно до го инкорпорира пристапот основан на заштита на човековите права со што би се овозможила инклузијата на лицата со попреченост во правосудниот кадар.
- Да продолжи процената на пристапноста на судовите започната од граѓанските организации со проценка на повисоките судови и Врховниот суд, како и јавните обвинителства од сите нивоа.
- Да се развие стратегија за правничко стажирање и практична работа во судовите и јавните обвинителства за студентите по право кои доаѓаат од малцински групи или пак имаат попреченост.
- Да се подобри пристапноста на судовите, јавните обвинителства, Судскиот совет и Советот на јавните обвинители имајќи ги предвид разноликите потреби на лицата со попреченост кои се корисници на правосудниот систем.

- Процесот на дигитализација на правосудниот систем треба да содржи онлајн функционалности прифатливи за лицата со попреченост. Дигитализацијата на системот на правдата треба да содржи и наменски активности насочени кон унапредување на пристапот до интернет за маргинализираните групи.
- Судскиот совет и Советот на јавните обвинители треба редовно да известуваат за вклученоста во правосудството на групите во понеповолна положба, вклучително и како правосуден кадар.
- Со развивањето на стратегијата за правосудството за периодот 2023-2027, Министерството за правда да започне процес за развивање на стратегија за различностите и инклузијата во правосудството.

Мисија на ОБСЕ во Скопје

Булевар 8-ми Септември бр. 16, 1000 Скопје
e-mail: info-MK@osce.org
website: <http://www.osce.org/mission-to-skopje>